

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd
Institut ekonomických studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Ekonomie a štěstí

Autor: **Jana Zelinková**

Vedoucí: **Prof. Ing. Lubomír Mičoch, CSc.**

Rok odevzdání: **2014**

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby byla práce zpřístupněná pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 16.5.2014

Jana Zelinková

Poděkování

Děkuji svému konzultantovi Prof. Ing. Lubomíru Mlčochovi, CSc. za podnětné připomínky k práci a za cennou inspiraci.

Bibliografický záznam

ZELINKOVÁ, Jana. *Ekonomie a štěstí*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut ekonomických studií, 2014, 53 s. Vedoucí bakalářské práce Prof. Ing. Lubomír Mlčoch, CSc.

Abstract

The creator of the GDP tool, Simon Kuznets, warned already in 1934 about impossibility of deriving the general welfare from the data obtained with the use of the GDP. Recent economics do not take into account all of the important factors affecting the distribution of the consumer's preferences, thus threatening the assumption of the consumer's rationality. This thesis analysed significant factors that strongly affect the level of subjective welfare. The discussion of the reasons of the weak correlation between changes in income and level of happiness was emphasised as well. In the part devoted to the methodological issues were presented major problems that can occur in the research about happiness together with the possible ways how to deal with them.

Keywords

Economics and happiness, SBW, analysis of factors, Happiness Indexes

Abstrakt

Již v roce 1934 varoval tvůrce nástroje GDP Simon Kuznets před nemožností odvodit z dat získaných pomocí GDP obecné blaho. Současná ekonomie nezohledňuje všechny významné faktory, které ovlivňují spotřebitelovo rozložení preferencí, a tím ohrožuje samotný předpoklad racionality spotřebitele. Předkládaná práce provedla analýzu signifikantních faktorů, které mají výrazný vliv na úroveň subjektivního blahobytu, důraz byl kladen také na diskusi příčin slabé korelace vlivu změn příjmu na úroveň štěstí. V části věnované metodologické problematice byly předloženy hlavní problémy, s nimiž se lze při výzkumu štěstí setkat spolu s možnými způsoby jejich řešení.

Klíčová slova

Ekonomie a štěstí, subjektivní blahobyt, analýza faktorů, indexy štěstí

Rozsah práce: 55.520 znaků

Obsah

Seznam tabulek, obrázků a grafů.....	vii
Seznam použitých zkratk	viii
1 Úvod.....	1
2 Co je to štěstí.....	2
2.1 Definice štěstí a jeho obměn.....	2
2.2 Historický přístup ke štěstí.....	3
2.3 Současné zkoumání štěstí.....	5
3 Elementy štěstí.....	7
3.1 Genetická podmíněnost.....	7
3.2 Standardní demografické faktory.....	8
3.2.1 Věk.....	9
3.2.2 Pohlaví.....	10
3.2.3 Partnerství, Rodinný stav.....	11
3.2.4 Profesionální status.....	13
3.2.5 Vzdělání.....	15
3.2.6 Lokalita.....	16
3.2.7 Další faktory.....	19
3.3 Vliv bohatství.....	20
3.3.1 Set-point teorie.....	21
3.3.2 Teorie relativního důchodu.....	23
3.2.7 Teorie Frustrated Achievers.....	24
4 Metodologická problematika SWB.....	27
4.1 Způsoby měření.....	27

4.1.1 Pozitivní aspekty dotazníkové metody.....	29
4.1.2 Negativní aspekty dotazníkové metody.....	29
4.2 Užívané metody.....	31
4.2.1 Cantrilův sebeukotvující žebříček tužeb.....	31
4.2.2 Positive and negative affects schedule.....	32
4.2.3 Metoda denní rekonstrukce.....	33
4.2.4 Indexy štěstí.....	33
4.3 Problematika analýzy dat ..	34
5 Závěr.....	35
Seznam použité literatury	X
Seznam příloh.....	X
Přílohy	X

Seznam tabulek, obrázků a grafů

Obrázek 3.1.1: Elementy štěstí podle Stefana Bergeima (2006).....	7
Graf 3.2.1.1: Average happiness	9
Graf 3.2.1.2: Lifetime of Happiness.....	10
Graf 3.2.2.1: Gallup Gender Index.....	11
Graf 3.2.3.1: Adaptace Manželství.....	13
Graf 3.2.4.1: Váha komponentů štěstí.....	14
Graf 3.2.4.2: Struktura sebevražd podle motivu.....	15
Graf 3.2.5.1: Vliv vzdělání na SWB.....	16
Graf 3.2.5.2: Spokojenost s příjmem na základě úrovně vzdělání.....	16
Obrázek 3.2.6.1: Míra štěstí dle WHR.....	18
Graf 3.3.1.1: Aspirační úroveň.....	22
Obrázek 4.2.4.1: Výpočet HPI	33

Seznam použitých zkratek

- GDP** Gross Domestic Product (Hrubý Domácí Produkt)
- HDI** Human Development Index (Index Lidského Rozvoje)
- HPI** Happy Planet Index (Index Šťastné Planety)
- PANAS** Positive and Negative Affects Schedule
- SWB** Subjective Well-Being (subjektivně vnímaný blahobyt)
- SWLS** Satisfaction with Life Scale
- WHR** World Happiness Report (Zpráva o Světovém Štěstí)

1 Úvod

Tradiční neoklasická ekonomie ve svých modelech předpokládá racionálně jednajícího jedince (tzv. *homo economicus*). Ten ustáleným způsobem projevuje své preference, díky čemuž lze na jeho jednání pohlížet exaktně. Splasknutí americké nemovitostní bubliny v roce 2008 nejen, že zapříčinilo současnou finanční krizi, ale dalo také prostor otázkám, zda je předpoklad racionálního spotřebitele vždy v souladu s praxí; zda lze jedince zahrnout do ekonomického modelu očištěného od sociálního chování a vnitřní motivace; zda současná ekonomie zohledňuje všechny významné faktory, které spotřebitelovo rozložení preferencí ovlivňují.

Výše vyřčeným otázkám je věnován prostor v disciplíně behaviorální ekonomie – v ekonomii štěstí. Přední odborníci tohoto směru (Easterlin 1974, Kenny 1999, Zamagni 2005) věří, že štěstí obyvatel je ekonomicky výhodné, a proto by jeho problematika měla být současnou ekonomikou zohledněna. Subjektivní povaha ukazatele sice představuje pro metodologický aparát výzvu, nicméně pokrok v této oblasti slibuje, že lze nalézt objektivní metody měření spokojenosti (Corrado 2008).

Tato práce si klade za cíl provést hlubší analýzu faktorů, které mohou mít signifikantní vliv na úroveň pocíťovaného štěstí a prozkoumat možnosti exaktního měření této subjektivní veličiny s důrazem na problematiku a zkruslení.

Práce je členěna do pěti kapitol. První kapitolu představuje úvod, ve kterém je téma práce zasazeno do aktuálního společenského kontextu, a jsou nastíněny cíle práce. Druhá kapitola vymezí samotný předmět zkoumání a pokusí se zodpovědět na otázku „Co je to štěstí?“ z pohledu ekonomie. Třetí kapitola přiblíží architekturu štěstí a ukáže nejsignifikantnější faktory toto ovlivňující spolu s předložením teorií, které se snaží vysvětlit často slabou korelaci intuitivně významných faktorů. Čtvrtá kapitola se zaměří na možnosti měření a zkoumání štěstí v kontextu metodologické problematiky. Pátá kapitola shrnuje práci a předestírá náměty pro budoucí zkoumání.

2 Co je to štěstí?

Tato kapitola se věnuje definování štěstí a jeho významu ve vztahu k ekonomii štěstí.

2.1 Definice štěstí a jeho obměn

Definování významu štěstí je pro uvedení do zkoumání problematiky Ekonomie štěstí podstatné především proto, aby se usnadnilo čtení a pochopení práce a došlo k minimalizaci rizik spojených s terminologickými obtížemi.

Pro potřeby metodologického výzkumu je zapotřebí manipulovat s co nejužším a nejpřesněji vymezeným pojmem. Zbavme se nejprve jazykového zmatení. Štěstí je možno vnímat jednak jako náhlé hnutí štěstěny (“mít štěstí ve hře”) s anglickým překladem “*luck*”, jednak jako jistou úroveň blaženosti a spokojenosti (“být šťastný”), v překladu “*happiness*”. Anglické překlady jsou uváděny pro doložení faktu, že český termín “štěstí” je obsahově bohatší a ne vždy se vztahuje k problematice, jíž se věnuje předkládaná práce. Vzhledem k neexistenci jednoznačnějšího termínu bude užíváno pojmu “štěstí”, a to v kontextu anglického slova *happiness*.

Při čtení tematických prací se nejčastěji setkáváme s pojmy *happiness*, *satisfaction*, *utility* a *wellbeing* (*subjective well being*). Pokusme se nyní nahlédnout na jejich limitace a důvody, proč se tyto ve výzkumu štěstí užívají.

Vzato z psychologie je štěstí kombinací Aristotelovy eudaimonie, kterou lze chápat jako celkovou životní spokojenost (*life satisfaction*) a konceptu hedonistického štěstí (*happiness*). Důslednější průzkum těchto významných konceptů by nás příliš odvedl od tématu práce, a proto ho přenecháme specializovaným textům (např. Bruni 2006). Pro účely našeho zkoumání je podstatné, že nám je tímto umožněn duální náhled na štěstí – v krátkodobém pohledu *happiness*, v dlouhodobém pohledu *satisfaction* (Corrado 2007). *Happiness*, jakožto krátkodobý a nestabilní pocit, je pro účely výzkumu štěstí nepraktický, a tak ačkoliv i jemu je věnován v ekonomii štěstí prostor, v centru zájmu stojí *satisfaction* ve smyslu životního naplnění.

Pojem *utility* je spojován s utilitarismem Jeremy Benthama (1748 – 1832), který zavedl jednorozměrnou veličinu *utility* (užitek), díky níž je možno úroveň štěstí měřit. *Utility* a *happiness* nevyjadřují přesně stejnou myšlenku, nicméně dle definice je něco užitečné, pokud toto přispívá naší životní spokojenosti. Proto lze mezi tyto pojmy snadno zavést přímé spojení, které je ve většině textů o štěstí běžně předpokládáno (Corrado 2007). Podrobnější informace o utilitarismu budou popsány v další části.

Poslední zmíněný pojem – *subjective well-being (SWB)*, subjektivně vnímaný blahobyt - je rozšířená veličina zavedená speciálně pro potřeby výzkumu štěstí (viz zkoumání Richarda Easterlina níže v této kapitole). SWB je nejen vhodnou zástupnou veličinou, která přiměřeným způsobem vystihuje celkovou situaci člověka, ale je také dostatečně robustní v čase i v prostoru, díky čemuž může být využívána pro srovnávací analýzy (Diener 1999, Štika 2008).

S ohledem na analýzu pojmu štěstí provedenou v předchozích odstavcích bude tato práce ke štěstí přistupovat v kontextu měřitelné SWB, nebude-li výslovně uvedeno jinak.

Objasnění terminologických a lingvistických obtíží, které charakterizovalo tuto část kapitoly, bylo pro vyslovení definice štěstí vysoce důležité. V následující části bude stručně nastíněna historie zkoumání štěstí s důrazem na zlomové okamžiky, které způsobily odklon hlavního proudu od této problematiky.

2.2 Historický přístup ke štěstí

Současnému ekonomovi hlavního proudu může otázka štěstí a sociálních vazeb připadat těžko uchopitelná a pro svou subjektivitu a metodologickou obtížnost řazena spíše do rukou sociologů či psychologů. K odcizení štěstí a ekonomie nicméně došlo až při marginalistické revoluci na konci 19. století, která umožnila prostor pro matematizaci ekonomie. Než k odcizení došlo, bylo téma štěstí vlastní předním ekonomickým představitelům v průběhu celého vývoje ekonomického myšlení.

Ruut Veenhoven (1991) rozlišuje 3 hlavní období, ve kterých byl prováděn výzkum štěstí:

1. Filosofie antického Řecka
2. Humanismus, Utilitarismus, Ordinalismus
3. Současná zkoumání kvality života.

Problematika vývoje pohledů na štěstí v ekonomickém kontextu je detailně rozebrána v díle mnoha autorů, pro účely našeho výzkumu by bylo neúčelné věnovat jí podstatnou část práce, proto se autor práce jen stručně vyjádří k jednotlivým výše zmíněným obdobím.

„Každé řemeslo a každé zkoumání, stejně jako každý čin i rozhodnutí, zřejmě usilují o dosažení nějakého dobra; dobro tedy můžeme označit za cíl veškerého snažení.“
(Aristoteles, Etika Nikomachova, in Thompson 2004).

Dobro, nebo také *eudaimonia*, představuje nejvyšší a nejvznešenější věc, které lze dosáhnout a která v sobě zahrnuje vše, co má vnitřní hodnotu. Pojem *eudaimonia* je přísně definován – musí být (Nussbaum 2009):

- konečným cílem – je základem všeho a spojuje všechny ostatní cíle;
- nezávislý – jeho hodnotu není možno navýšit;
- aktivní – není možno dosáhnout tohoto nečinností;
- všeobecně dostupný – nikdo nesmí být předem vyloučen;
- stabilní – není možno toto odstranit řízením náhody.

Aristoteles věřil, že nejšťastnější život je určen pro filosofy, ostatní mají možnost také dosáhnout štěstí, ale ne toho nejvyššího. Podobný názor zastával také otec moderní ekonomie, Adam Smith – štěstí je dle něj přístupno různým sociálním dimenzím různou měrou, nejvyšší míru štěstí lze dosáhnout výhradně prostřednictvím ekonomické společnosti (Rasmussen 2010).

Smith souhlasil s názorem, že štěstí je konečný cíl lidské existence, avšak motor ekonomického rozvoje neviděl v touze po dosažení štěstí, nýbrž v touze po bohatství. Díky svému potenciálu nabíral proud ekonomie zaměřený na bohatství na dominanci a zahájil tak postupné vytlačování problematiky štěstí na periferii zájmu. Zásadním zlomem ve vývoji ekonomického myšlení byl utilitaristický přístup ke štěstí Jeremy Benthama (Štika 2008).

Bentham zavedl princip nejvyššího štěstí (*the greatest happiness principle*), dle kterého má být morální kvalita jednání posuzována podle důsledků, jež má na lidské štěstí (Veenhoven 2010). Věřil také, že tato míra je měřitelná – pro tyto účely nahradil komplikovaný termín štěstí jednodušší kardinální veličinou, užitek. Benthamův následovník Stuart Mill (1873) svým výrokem potvrdil směřování ekonomie k otázkám bohatství: „*Touha mít je (peníze) je často silnější, než touha jich užívat a stále roste, když postupně mizí touha pověcech, které bychom si za ně mohli opatřit. Lze tedy popravdě říci, že peníze sou žádány nikoliv pro nějaký cíl, ale jako součást cíle. Z prostředku ke štěstí se seamy staly hlavní složkou představy o štěstí, kterou si někdo tvoří.*“.

Odklon ekonomie od sociální sféry dovršila marginalistická revoluce a nástup ordinalismu. Teorie projevené preference Vilfreda Pareta zavrhl absolutnost a kardinalitu užitku a zaměřila se na relativní, ordinální uspořádání preferencí. Tím bylo interpersonální srovnání a subjektivní pozorování ekonomik zapomenuto a otázka měření a zkoumání štěstí opuštěna.

2.3 Současné zkoumání štěstí

Obdobně jako lze počátek klasické ekonomie odvozovat od roku 1776, kdy Adam Smith vydal „*Bohatství národů*“, tak i současná diskuze o vztahu ekonomie a štěstí může s jistou dávkou nadhledu datovat svůj počátek k pevnému datu, a to k roku 1974, kdy Richard Easterlin vydal své dílo „*Does Economic Growth Improve the Human Lot?*“.

Easterlin vycházel z teorie projevené preference a testoval zejména předpoklad nenasycenosti (monotónnosti) preferencí, který předpokládá, že spotřebitel pro

libovolnou kombinaci statků dá při spotřebě vždy přednost většímu množství kteréhokoli statku před meším. Aplikujeme-li tento předpoklad na naši situaci, užitek (štěstí) by měl být rostoucí funkcí důchodu a testování by mělo prokázat, že blahobytnost společnosti roste s růstem hrubého domácího produktu na obyvatele (GDP per capita). Na datech pro USA mezi roky 1946 – 1970 provedl Easterlin (1974) sérii empirických pozorování zkoumajících vliv GDP per capita na SWB (Subjective Well-Being), jejichž závěry vešly ve známost pod označením *Easterlinův paradox*:

- V rámci jednoho státu se lidé s vyššími příjmy považují v průměru za šťastnější, než lidé s nižšími příjmy, což je konzistentní se standardní teorií.
- V mezinárodním srovnání je zjištěná korelace mezi výší příjmu a reportovanou úrovní štěstí signifikantní, ale jen do určité míry – od jisté úrovně GDP (Easterlin 1974 uvádí GDP per capita ve výši USD 10.000, Kahneman 2009 uvádí na základě aktuálních dat GDP per capita ve výši USD 75.000) přestává další nárůst úrovně SWB ovlivňovat.
- Při zohlednění časové dimenze Easterlin ukazuje, že růst důchodu v čase nemá na pocíťované štěstí člověka vliv – ačkoliv GDP per capita v testovaném období téměř neustále rostl (až o 116%), spokojenost obyvatel USA stagnovala a mezi roky 1960-1970 dokonce mírně klesala, což představuje výrazný rozpor s předpoklady neoklasické ekonomické teorie.

Další výzkumy, které v této oblasti proběhly, rozdělily ekonomy štěstí na dva tábory. Ti první (Stokes 2007) svými texty Easterlinův paradox potvrzují, jiní (Stevenson 2008) ho naopak odmítají a předkládají možná vysvětlení (těm bude věnován prostor v Kapitole 3). Všichni se nicméně shodují, že předpoklad přímé souvislosti mezi důchodem a štěstím je třeba přehodnotit.

„Ekonomické indikátory byly velmi důležité v raných stádiích ekonomického vývoje, kdy bylo hlavní otázkou naplnění základních potřeb. Jak se společnosti stávají bohatšími, rozdíl v blahu jsou stále méně důsledkem příjmu a stále více důsledkem faktorů jako jsou sociální vztahy.“ (Diener 2004)

3 Elementy štěstí

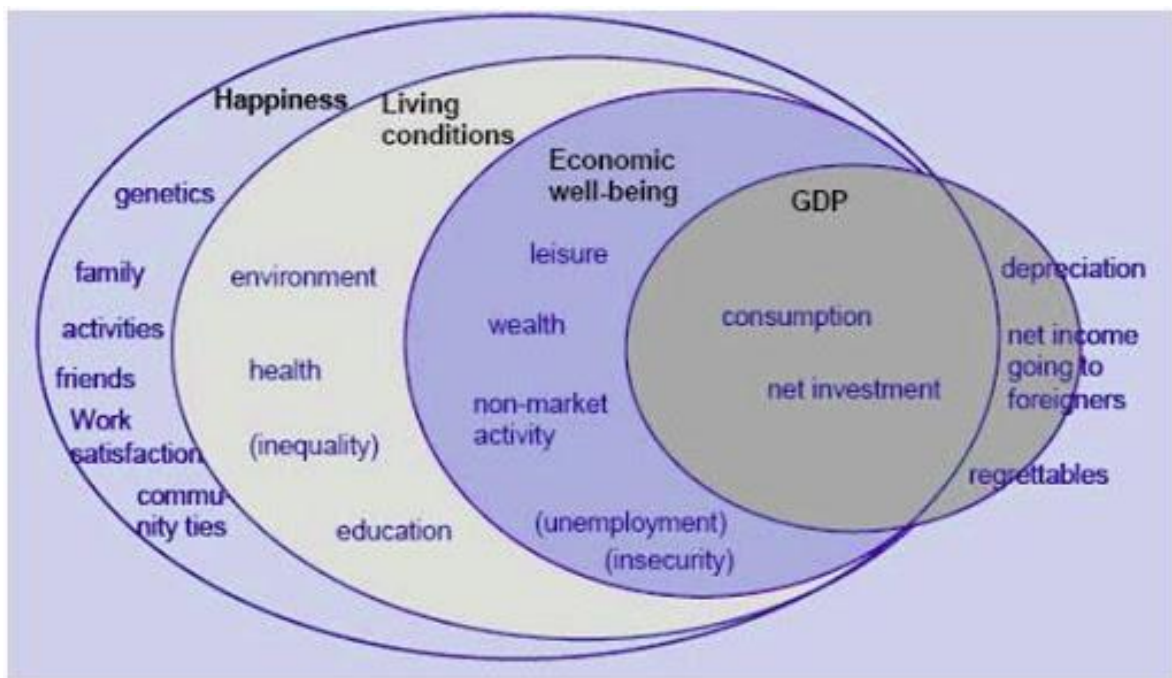
V této kapitole bude prozkoumána architektura štěstí s ohledem na analýzu nejvýznamnějších faktorů, které úroveň štěstí ovlivňují.

3.1 Genetická podmíněnost

„Ačkoliv může mít každý svou definici štěstí, to, co ho podmiňuje, je pro většinu lidí stejné.“ (Easterlin 2001)

Pomineme-li zájem o měření štěstí, jsou právě faktory ovlivňující úroveň štěstí tím, co stojí v popředí zájmu výzkumu odborníků na toto téma – ze všech např. zajímavá studie Stefana Bergheima (Obrázek 3.1.1), ve které v diagramu představuje vyčerpávající (ale nikoliv úplnou) řadu elementů štěstí, pozitivních i negativních (v závorkách).

Obrázek 3.1.1 Elementy štěstí podle Stefana Bergheima (2006)

Určení všech faktorů, které štěstí ovlivňují, neuzavře všechny otázky. Pro účely obecnějšího zkoumání zlepšení kvality života je velmi podstatné vymezit jejich potenciál, kterým se na úrovni štěstí podílejí.

“Ačkoliv je štěstí předmětem široké škály externích vlivů, objevili jsme dědičnou složku štěstí, která může být zcela vysvětlena genetickou strukturou osobnosti.” (Weiss 2008)

Slova Alexandra Weisse odkazují k závěrům jeho výzkumu z roku 2007, kdy na vzorku 973 párů dvojčat (jednovaječných a dvojvaječných) zkoumal vliv genetické výbavy na schopnosti člověka pociťovat štěstí. Porovnával míru pěti osobnostních charakteristik (nízký neurotismus, vysoká extroverze, otevřenost, ochota k dohodě a svědomitost), jejichž zastoupení v osobnosti zásadně ovlivňuje pociťované štěstí. Jeho zjištění ukázala, že SWB je silně geneticky spojeno s osobností – až 50% pociťovaného štěstí lze vysvětlit geny.

Tato zjištění De Neve a Frey (2011) podpořili objevem efektivnější verze genu pro transport serotoninu. Osoby s *“genem štěstí”* (5-HTT) častěji vykazují vyšší úroveň štěstí. Regresní analýza nicméně ukázala, že gen 5-HTT vysvětluje méně než jedno procento rozptylu štěstí.

Výše uvedené závěry korespondují s teorií *Set-point*, dle níž je určitá fixní úroveň štěstí dána genetickými informacemi a typem osobnosti. (Easterlin 2003) V průběhu života je tato úroveň ovlivňována životními událostmi (okolo 10% rozptylu), ale po jisté době se většinou opět ustálí na své původní výši. *Problém hédonické adaptace*, který teorii *Set-point* vysvětluje, bude popsán v Kapitole 3.

3.2 Standardní demografické faktory

Pokud bude tato práce nadále pracovat s metodikou rozkladu štěstí do jednotlivých kategorií, je záhodno ukázat, jak vybrané faktory ovlivňují vyšší lidského štěstí. Na rozdíl od vlivu genetiky a osobnosti, který je předurčen a lze jen obtížně formovat, faktory uvedené v této části jsou méně stabilní a jejich uzpůsobení je možné.

„Nejvyšší míru štěstí reportují lidé žijící v manželství, lidé bílé rasy, dobře vzdělaní, podnikající (tj. zaměstnávající sami sebe) a důchodci.“ (Oswald 1997)

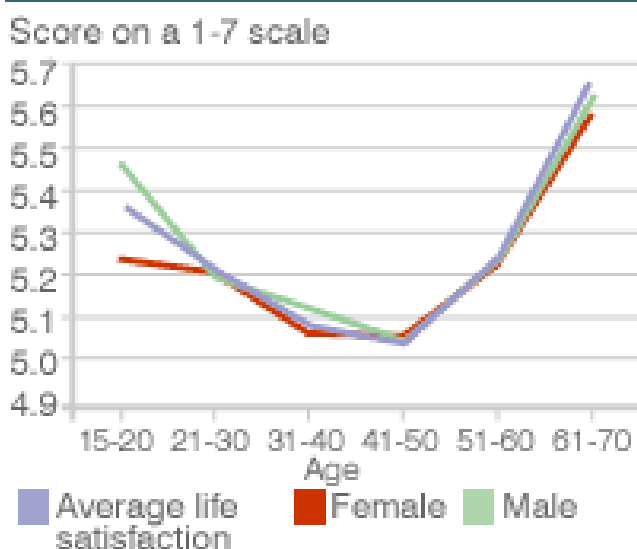
Pro jeho význam a rozsáhlé implikace bude vliv bohatství na úroveň SWB zkoumán samostatně.

3.2.1 Věk

Běžná pozorování prokazují zhoršenou kvalitu lidského zdraví a fyzických schopností v pozdějším věku – s rostoucím věkem roste také pravděpodobnost výskytu nemoci – a tím očekávané zhoršení kvality života. V celkovém pohledu je ovšem nutno zohlednit schopnost adaptability (více viz Kapitola 3) a redistribuci volného času, kdy se lidé v důchodovém věku mohou více věnovat sociálním vazbám a volnočasovým aktivitám (v kontrastu s pracující střední generací), intuitivní vliv věku na štěstí je tedy diskutabilní.

Ani dosavadní výzkumy se neshodují v tom, jak věk ovlivňuje SWB. Zatímco většina psychologů dospěla k závěru, že křivka štěstí je rovná anebo jen lehce roste s věkem (z tematických prací např. Diener 1999, Argyle 2001), ekonomická literatura argumentuje U-shape křivkou s minimem pocíťovaného štěstí ve středním věku (Ferrer-i-Carbonell 2004, Blanchflower 2004 či Oswald 2007). Blanchflower (2008) ve své práci pracuje s ceteris paribus korelací mezi věkem a SWB, demografické a ekonomické proměnné jsou zafixovány konstantně a ponechává tak prostor komplexnějšímu zkoumání.

Graf 3.2.1.1 Average Happiness

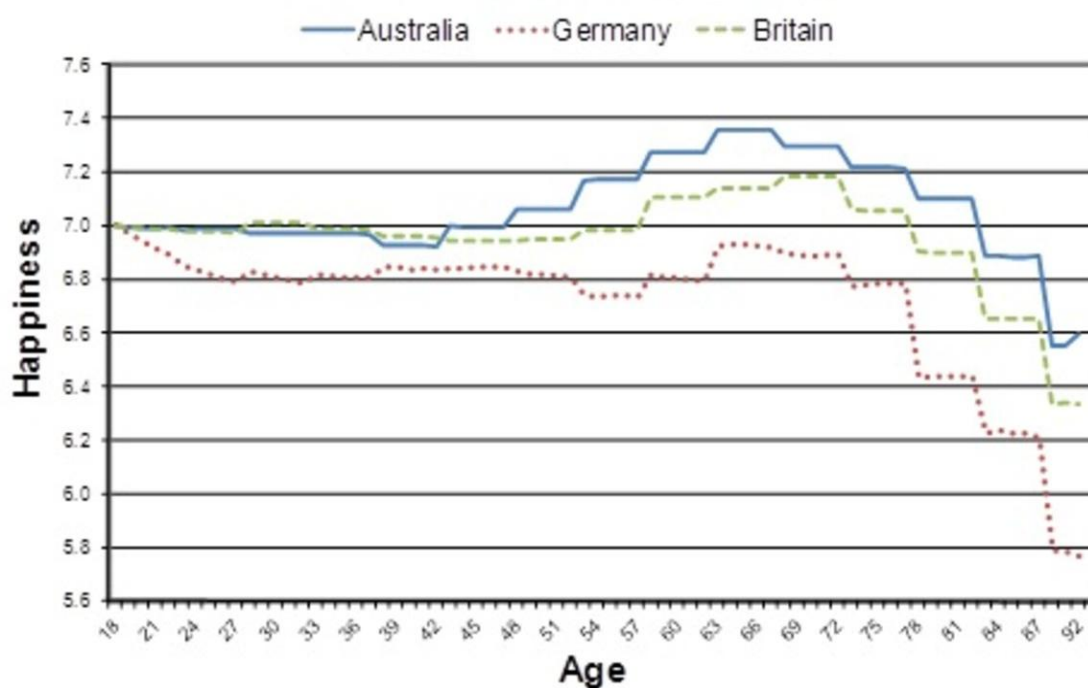
British Household Panel Survey 1991-2003, http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/happiness_formula/4787558.stm

Komplexněji se tématu věnoval mj. Beaton (2012) - na rozdíl od předchozích prací nepředpokládá, že životní faktory (jako je úroveň příjmu, vzdělání, rodinný status a

zdraví) zůstávají v průběhu času konstantní. Do modelu zahrnul také statistická omezení spočívající v osobnostních charakteristikách a schopnostech, aby předešel nadhodnocení deprese středního věku a jejímu podhodnocení pro pozdější generaci (zanepřázdněnější či příliš nemocní lidé obou zmíněných generací se méně pravděpodobněji zúčastní výzkumu a mohou tak vychýlit data).

Beatonova zjištění ukázala velmi slabé U-shaped zakřivení ve středních letech následované dramatickým poklesem po 70. roce.

Graf 3.2.1.2 Lifetime of Happiness

Beaton, 2012; from <http://theconversation.com/age-and-happiness-debunking-the-myth-of-middle-aged-blues-7451>

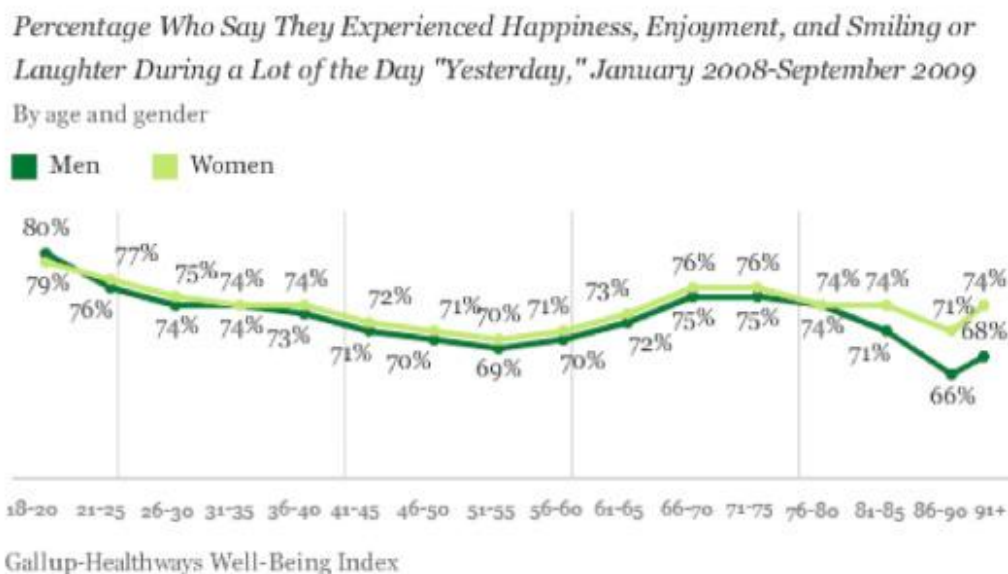
Věk je obecně k vývoji štěstí shledáván signifikantním, autoři se nicméně neshodují, zda je korelace dostatečně výrazná, aby byla empiricky významná.

3.2.2 Pohlaví

Rozdíly v SWB mezi muži a ženami hrají téměř zanedbatelnou roli, což koresponduje s aspiračně-adaptačním modelem (Inglehart 1990), který předpokládá, že větší rozdíly v SWB se objeví ve spojitosti s měnícími se charakteristikami (jako je příjem, rodinný

stav, zdraví), relativně stále charakteristiky (např. pohlaví) by na základě této teorie neměly vykazovat výrazné rozdíly.

Graf 3.2.2.1 Gallup Gender Index

<http://www.gallup.com/poll/123452/americans-least-happy-50s-late-80s.aspx>

Při mezigeneračním srovnání se ukazuje, že ženy pociťují nižší štěstí, než pociťovaly dříve – v roce 1970 typicky reportovaly vyšší SWB, než reportovali ve stejném roce muži (v kontrastu se slabou převahou míry SWB u mužů dnes).

„Za použití neobjektivnějších měřítek se život žen v USA za posledních 35 let zlepšil, avšak míra SWB indikuje, že ženské štěstí pokleslo jak absolutně, tak relativně v porovnání s muži.“ (Stevenson 2007)

Vliv pohlaví na míru pociťovaného štěstí se neprokázal jako výrazný, v modelech se i přesto používá jako jedna z hlavních proměnných, především kvůli statistickému přínosu.

3.2.3 Partnerství, rodinný stav

Většina autorů se shoduje na existenci pozitivního vztahu mezi životem v partnerství a úrovní SWB. Z dlouhodobého hlediska se však projevuje silný adaptační vliv –

Easterlin (2004) se ve své práci zabýval úplnou adaptací na vztah, kde ukázal, že pozitivní účinek přetrvá statisticky jeden rok a poté se partneři většinou vrátí na svou počáteční úroveň (viz Set-point teorie).

Pozitivní účinky manželství jsou nesporné, ekonomické a sociální sdílení hraje důležitou úlohu ve vytváření jistot. Lidé všeobecně sdílí názor, že manželství je pozitivní událost, přesto manželství obsadilo sedmou příčku na seznamu 50 nejvíce stresujících událostí (Holmes 1967).

Respondenti, kteří žijí v manželství, reportují vyšší SWB, než ti, kteří v manželství nežijí (Lee 1991). Jiné studie také ukázaly, že pozitivní vliv manželství na SWB přetrvá i po zohlednění dalších proměnných, jako je příjem či věk (Oswald 1994).

Mastekaasa (1992) nabídl vysvětlení vlivu manželství na SWB v podobě *Selektivní Teorie*, která předpokládá, že šťastní lidé pravděpodobněji vytváří bohaté sociální vazby a možnost uzavření manželství je v jejich případě reálnější, než v případě depresivních jedinců. Diener (2002) ve své studii prokázal selektivní efekt, když zjistil, že lidé, kteří uzavřeli manželství a zůstali v něm, vykazovali vyšší spokojenost než vykazoval průměr i v době před uzavřením manželství.

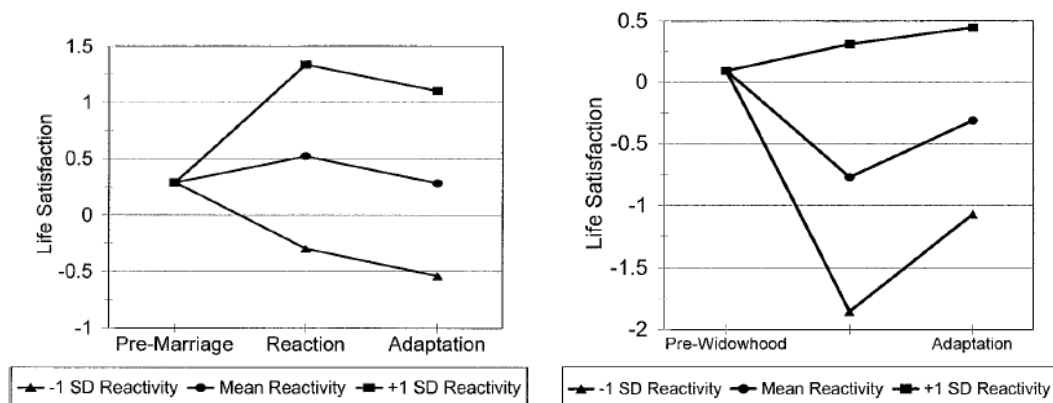
Selektivní efekt samozřejmě nedokáže vysvětlit všechny rozdíly v pocíťovaném štěstí mezi ženatými a neženatými jedinci, ovšem přispívá značnou měrou k jejich pochopení.

Diener (2002) dále přichází s efektem tzv. *hedonic leveling* (hédonické vyrovnávání), který pojmenovává zjištění, že lidé s vyšší mírou pocíťovaného štěstí reagují na vznik manželství nižším nárůstem, než je průměrná hodnota, a na jeho zrušení (ať už rozvod či ovdovění) výraznějším poklesem, než činí průměr. Vysvětlení, které Diener nabízí, předpokládá, že uzavření manželství je pro obecně šťastnější jedince méně významná změna, než pro osamělé (a tedy nešťastnější) jedince, neboť již předtím těžili ze sociálních benefitů. Obdobnou teorii předkládá pro rozpad manželství – jedinec, který je se svým životem velmi spokojen (i díky manželství) ztratí jeho rozpadem mnohem více.

V předchozím odstavci byla zmíněna další významná změna v rodinném stavu, jejíž vliv na SWB jedince je nepopíratelný, a to rozvod či ovdovění. Většina teorií se shoduje na dokonalé adaptaci vlivu partnerství na SWB, tragický konec partnerství ovšem bývá uváděn jako jeden z příkladů, kdy k dokonalé adaptaci nedojde (ačkoliv Easterlin 2004 uvádí, že adaptace na úmrtí partnera nastává do 8 let). Holmes (1967) uvádí ovdovění a

rozvod jako dvě nejvíce stresující události v životě dospělého, obě události byly ohodnoceny jako více stresující, než odchod do vězení.

Graf 3.2.3.1 Adaptační Manželství

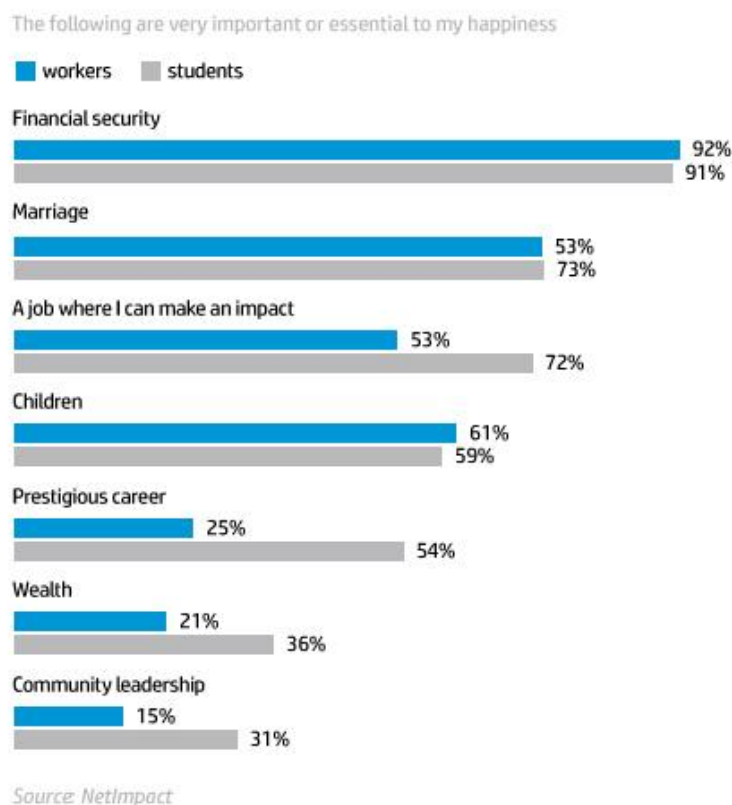
Diener, 2002

Dosavadní studie ukazují, že změny v rodinném stavu korelují s úrovní SWB a jsou nezbytné pro porozumění dlouhodobého SWB.

3.2.4 Profesionální status

Oblast zaměstnání se řadí k nejdůležitějším faktorům ovlivňujícím úroveň reportovaného štěstí. Ačkoliv je práce v neoklasické teorii vnímána jako „zlo“, většinou společností je vnímána pozitivně, obzvláště pokud je distribuce mezi časem stráveným prací a volnočasovými aktivitami úměrná regeneračním a sociálním potřebám jedince. Potřeba finančních jistot, kterou lze díky placené práci naplnit, je respondenty hodnocena jako nejvýraznější faktor, jenž přispívá k pocíťovanému štěstí (viz Graf 3.2.4.1; položka *Financial security*).

Graf 3.2.4.1 Váha komponentů štěstí

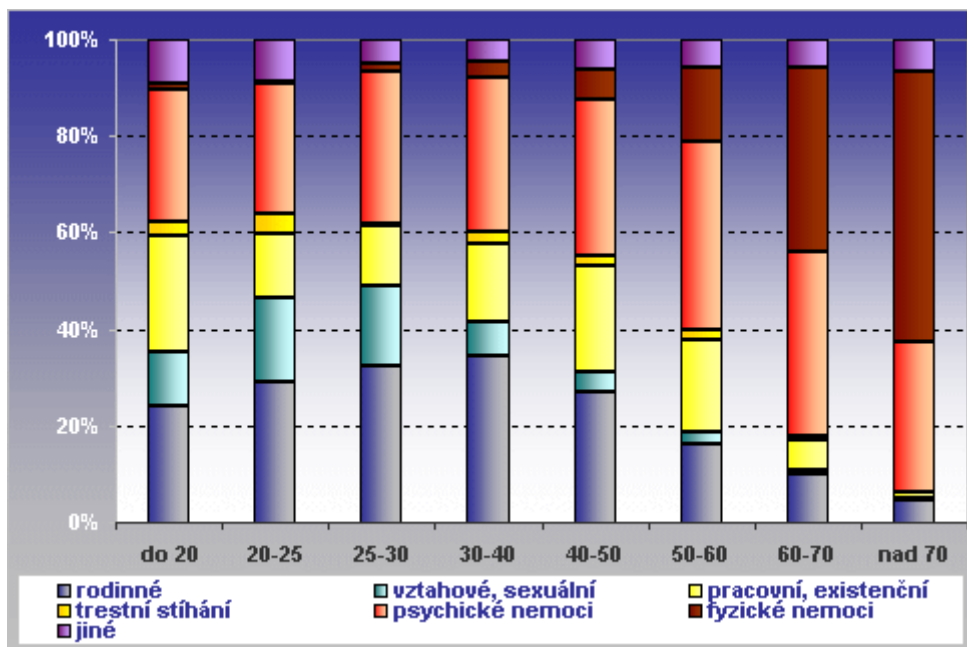
<https://www.kent.ac.uk/careers/Choosing/career-satisfaction.htm>

Přestože je pozitivní efekt zaměstnanosti dobře pozorovatelný sám o sobě, tento efekt je ještě mnohem výraznější, pokud je zaměstnanost vyjádřena formou absence nezaměstnanosti. Nezaměstnanost vykazuje často nejvyšší negativní dopad na SWB. Oswald (1997) ukázal, že pro vyrovnání se se ztrátou zaměstnání, by jedinec musel být kompenzován enormním dodatečným příjmem. Ani v tomto případě by ovšem nedošlo k plné adaptaci, což dokazuje, že vliv nezaměstnanosti na úroveň SWB nesouvisí pouze se ztrátou stálého příjmu, ale ponechává prostor i vlivu na zdraví (deprese, možný výskyt alkoholismu) a na sociální status (vyčlenění se z komunity, ztráta možnosti seberealizace, výrazný propad v referenčních skupinách). Nezaměstnanost má dokonce negativní dopad i na dosud zaměstnané – zvyšuje se tím jejich obava z vlastní možné nezaměstnanosti. (Štika 2008)

Oswald (1997) zjišťuje, že existuje vztah mezi nezaměstnaností a tendencí k sebevraždě, kdy bylo prokázáno, že ztráta zaměstnání je jedním z důvodů pro rozhodnutí ukončit život. Graf 3.2.4.2 ukazuje strukturu sebevražd (v %) podle motivu a věku u mužů v letech 2002-2005 (data z ČR), vyjádřenou jako strukturu všech případů

sebevražd se zjištěným úmyslem. Pracovní a existenční motiv je zahrnut u všech věkových skupin, a to až do váhy 28%.

Graf 3.2.4.2 Struktura sebevražd podle motivu

http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=516

Ohtake (2012) na základě výsledků své analýzy tvrdí, že v souvislosti se zvýšením úrovně SWB je efektivnější peníze ze státního rozpočtu vynaložit na vytváření pracovních míst, než je distribuovat mezi nezaměstnané.

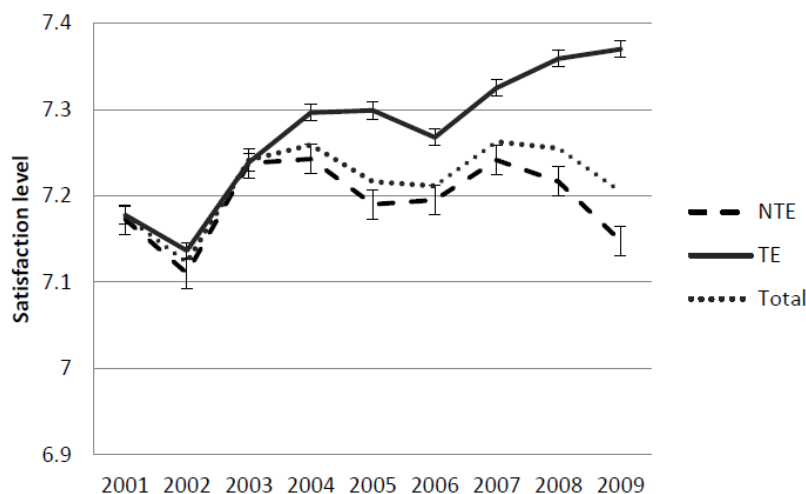
3.2.5 Vzdelání

Intuitivní pohled na vztah vzdělání a SWB uvažuje jeho pozitivní vliv na míru pociťovaného štěstí. Investice do vzdělání může přinést zajímavější uplatnění v profesním životě (a s tím související platové ohodnocení sloužící k hmotnému zabezpečení), širší rozhled spolu s možností seberealizace či dokonce lepší postavení ve společnosti. Řada studií (Inglehart 1990, Oswald 1997, Easterlin 2004) svými zjištěními potvrzovala pozitivní korelaci, obdobně jako u důchodu nicméně rozhoduje míra dosaženého vzdělání. Většina socio-ekonomických prací identifikovala nulový až negativní vztah mezi úrovní SWB a vyšším vzděláním. Stutzer (2003) uvádí, že nejvýraznější vliv vykazuje středoškolské vzdělání, zatímco přínos vysokoškolského je již zanedbatelný. Toto lze vysvětlit souběžným nárůstem materiálních aspirací, kdy

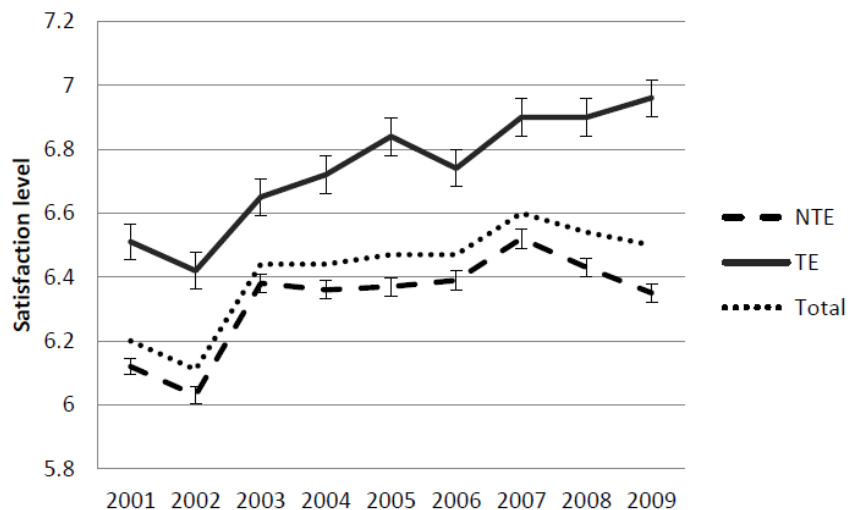
vyšší příjem, jehož vysokoškolsky vzdělaný člověk statisticky dosahuje, koresponduje s vyššími materiálními nároky, posunem aspirační křivky a spotřebou luxusnějších statků.

Paradoxem SWB a vysokoškolského vzdělání se hlouběji zabývala australská doktorandka Ioana Ramia, která ve své stejnojmenné práci předkládá závěr, že (v Austrálii) takovýto paradox neexistuje. Negativní vztah byl podle ní výsledkem zkreslení (bias) a chyb měření (measurement errors) zahrnutých v tradičních jednoúrovňových měřeních SWB jako celku. Multiúrovňový model, který předložila, ústil v závěr korespondující s intuitivním předpokladem – terciálně (vysokoškolsky) vzdělaní jedinci vykazovali statisticky vyšší úroveň reportovaného štěstí, než lidé bez terciálního vzdělání. Úroveň vzdělání také pozitivně koreluje se spokojeností s finanční situací.

Graf 3.2.5.1 Vliv vzdělání na SWB

Graf 3.2.5.2 Spokojenost s příjmem na základě úrovně vzdělání

NTE: non-tercially educated (bez vysokoškolského vzdělání); TE: tercially educated (vysokoškolsky vzdělání)
Ramia (2012); data z let 2001-2009

Obdobná zjištění uvádí také Yakovlev (2012) – vyšší vzdělání se prokázalo jako relativně silný faktor, který pozitivně ovlivňuje úroveň SWB, a to dokonce i po zohlednění vlivu příjmu a zdraví na SWB.

Korelace vzdělání a úrovně SWB se prokázala, po zohlednění chyb měření jednoúrovňových modelů se potvrdil silný pozitivní vliv sekundárního i terciálního vzdělání.

3.2.6 Lokalita

Reálný GDP per capita, očekávaná délka života, státní zřízení a jiná národnostní specifika jsou komplexně zkoumána při měření vlivu lokality na úroveň SWB.

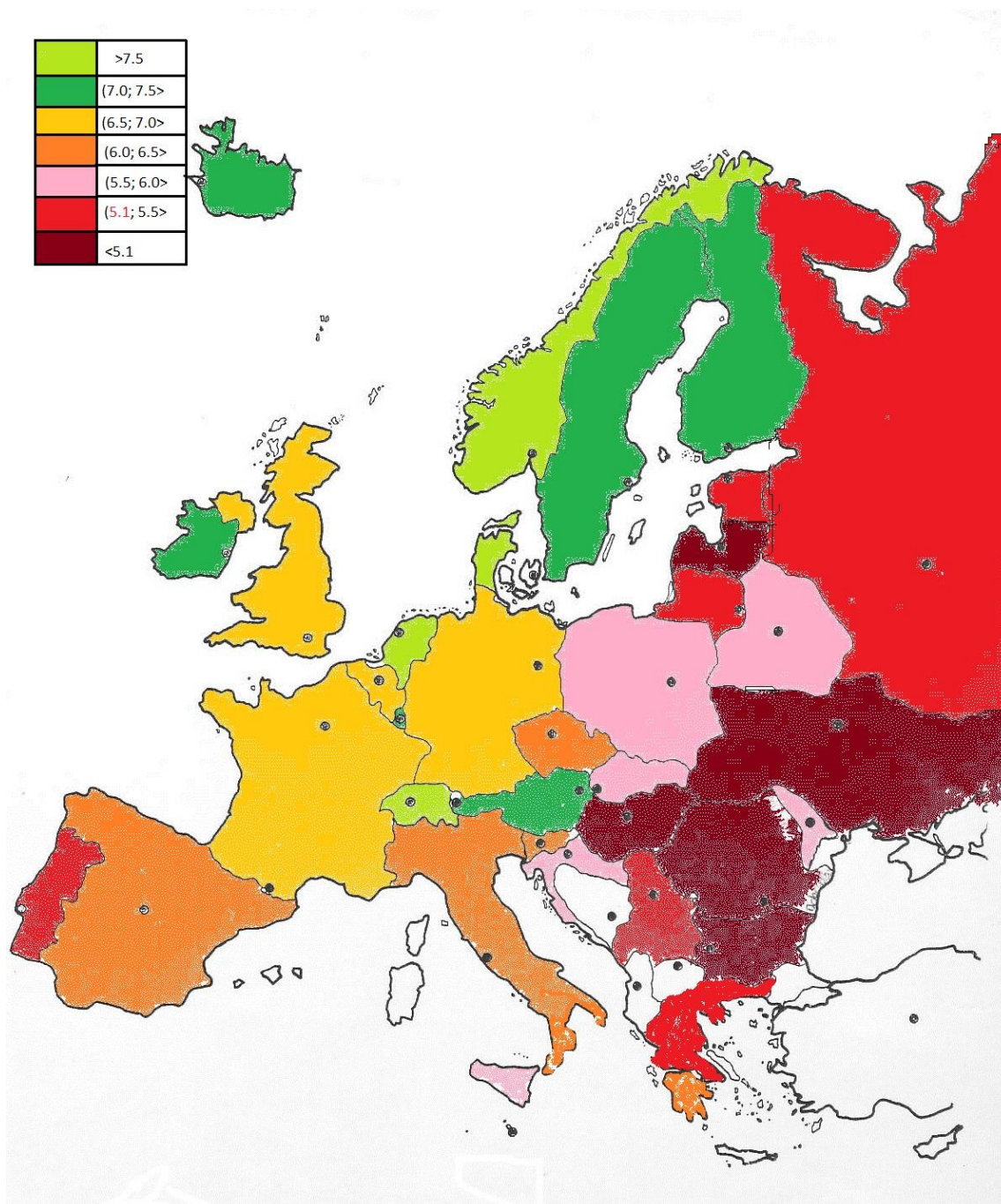
V roce 2006 zveřejnil Nic Marks *The Happy Planet Index* (Index Šťastné Planety, HPI) s cílem vymezit, které země svým občanům nabízí dlouhý, šťastný a udržitelný život (podrobněji o měření v Kapitole 4). HPI byl uveřejněn již třikrát (naposledy v roce 2012, kdy obsáhl 151 států) a stal se cenným zdrojem informací o úrovni spokojenosti ve světě.

Nejvyšších hodnot HPI na škále 0-100, a tedy kombinace dobré úrovně všech tří složek indexu (Životní očekávání, SWB a Ekologická zátěž) v posledním vydání dosáhla Kostarika (64.0), Vietnam a Kolumbie, nejhůře se v žebříčku umístila Botswana (22.6), Čad a Katar. Industriální Evropa obsadila střední až nižší střední pozice (Německo 47.2, Česká Republika 39.4), a to zejména kvůli špatným hodnocením ekologického měřítka.

Další významná studie, *World Happiness Report* (WHR), ve svém druhém vydání (2013) popisuje, jak může být výsledků měření SWB efektivně použito k dosažení pokroku národů. Vliv lokality na úroveň SWB lze zaznamenat z celosvětového srovnání. Oproti očekáváním se slunečné (a tedy intuitivně optimističtější) státy neumístily na předních příčkách žebříčku, Portugalsko například skončilo jako 85. z celkového počtu 156 zkoumaných zemí. Výsledky měření na stupnici 0-10 určily průměrnou úroveň štěstí rovnu hodnotě 5.1, přičemž 86% evropských zemí vykazovalo nadprůměrnou měřenou úroveň.

Data pro Evropu autor této práce zanesl do grafické podoby a barevnou škálou přehledně znázornil úroveň SWB jednotlivých zemí (kdy zelená značí nejvyšší hodnoty a červená nejnižší). Originální údaje publikované ve WHR (World Happiness Report) jsou přiloženy jako příloha na závěr práce.

3.2.6.1 Míra štěstí dle WHR

vlastní práce autora, data z World Happiness Report 2013

Úroveň štěstí byla identifikována u následujících zemí následovně:

1. Dánsko (7.693)
2. Norsko (7.655)
3. Švýcarsko (7.650)
4. Nizozemí (7.480)
26. Německo (6.672)
39. Česká Republika (6.290)
46. Slovensko (5.969)
155. Benin (3.528)
156. Togo (2.936)

World Happiness Report, 2013

Jelikož je jako jeden z faktorů zahrnována úroveň reálného GDP per capita, naprostá většina států s nadprůměrným vykázaným štěstím patří mezi vyspělé, industriální země. Možnými výjimkami mohou být země s nízkým Indexem Lidského Rozvoje (*Human Development Index*, HDI), které se umístily v žebříčku WHR vysoko (WHR/HDI: Izrael 11/62, Venezuela 20/75, Thajsko 36/92), zde dobré pořadí ovlivnila nadprůměrná dosažená úroveň v dalších zkoumaných faktorech.

Vliv lokality na úroveň pocíťovaného štěstí lze v mnohém vysvětlit faktory, které ho určují. Jsou-li tyto určující faktory zahrnuty v modelu samostatně, lze význam vlivu lokality vidět především jako statistický pro účely celosvětového srovnání a hodnocení.

3.2.7 Další faktory

Nejvýznamnější standardně demografické faktory, které ovlivňují úroveň pocíťovaného štěstí, byly v této kapitole popsány a podrobeny srovnávací analýze. Kompletní seznam všech faktorů nicméně není v možnostech této práce představit, neboť dané faktory se liší nejen díky metodice zkoumání, ale také díky specifickým odlišnostem jednotlivých respondentů. Pro úplnost budou uvedeny i další faktory, u kterých byl vliv prokázán, ačkoliv tento vliv je již na hranici signifikantnosti.

- **Zdravotní stav**

Události spojené se zdravím se ukazují mít významnější vliv na úroveň SWB. Vlivem zdravotního stavu se zabýval Brickman (1978), který srovnával hodnocení pocíťovaného štěstí u obětí nehody (s následkem ochrnutí) a kontrolní skupinou. Bylo prokázáno, že oběti nehody vykazují celkově nižší úroveň SWB, než průměrná populace, nicméně pokles SWB je oproti předpokladům méně výrazný.

Gilbert (2007) navázal na Brickmanův výzkum a porovnával, jakou částku by byli účastníci experimentu ochotni zaplatit, aby se vyhnuli ochrnutí s tím, kolik by byli ochotni pacienti ochotni zaplatit za uzdravení. První skupina byla ochotna zaplatit mnohem vyšší částky, než druhá skupina, což lze vysvětlit adaptační teorií.

- **Inflace**

Oswald (2001) identifikoval negativní korelaci mezi úrovní SWB a růstem cenové hladiny, 5% nárůst inflace má *ceteris paribus* za důsledek 5% pokles SWB. Stutzer (2002) dokonce propojil s úrovní SWB trade-off nezaměstnanosti a inflace, kdy je 1% nezaměstnanost vnímána stejně jako 1.7% nárůst inflace, která je vnímána jako znamení blížícího se růstu životních nákladů a možné nestability (Štika 2008).

3.3 Vliv bohatství

Zřejmá úvaha předpokládá, že peníze, jakožto prostředek směny, mohou být použity ke spotřebě tržního zboží, mezní užitek by tedy měl být pozitivní i při velkém objemu spotřeby. Jak však již bylo zmíněno (Kapitola 2, Easterlinův paradox), růst bohatství má sice na úroveň pocíťovaného štěstí signifikantní vliv, ovšem méně významný a trvajícím jen do určité míry.

Easterlinův paradox je klíčovým konceptem ekonomie štěstí, zájem o jeho zkoumání je tudíž značný. Mnozí autoři Easterlinovy závěry svými výzkumy potvrzují (Kenny 1999, Stokes 2007), jiní je naopak odmítají. Veenhoven (2003) uveřejnil analýzu, která paradox vyvrací a ukazuje, že národy jsou skutečně spokojenější, roste-li příjem. Na stranu kritiků se přidal i Stevenson (2008), jehož analýza pracující s novějšími daty také dokázala statistický vztah mezi pocíťovaným štěstím a absolutním příjmem, a to jak pro

jednotlivce, tak i pro národy. V reakci na kritiku publikoval R. Easterlin (Easterlin 2010) článek, v němž platnost paradoxu znovu potvrzuje, a to na základě aktuálních dat a na vzorku 37 zemí.

Slabou korelaci příjmu a štěstí se pokouší objasnit řada ekonomických i psychologických teorií, z nichž většina pracuje s rozdílným přístupem jednotlivců k faktorům, které úroveň SWB ovlivňují a s osobnostními specifiky.

3.3.1 Set-point teorie

Hedonická Set-point teorie tvrdí, že určitá úroveň štěstí je dána již genetickou výbavou a typem osobnosti (Easterlin 2003). V průběhu života je tato úroveň ovlivňována životními událostmi, po jisté době se ale úroveň štěstí většinou navrátí na svou původní úroveň. Set-point teorie tak předkládá vysvětlení, proč mají stejné faktory různě výrazný vliv na hladinu štěstí různých jedinců. Krátkodobé štěstí není možno transformovat v dlouhodobé právě kvůli silnému vlivu adaptace. Nárůst úrovně SWB díky spotřebě materiálních statků není trvalý a úroveň se navrácí na původní hodnotu. R. Layard (2005) teorii dále rozvádí přirovnáním „zajetí v hédonickém mlýně“, čímž zřetelně poukazuje na spojitost Set-point teorie s teorií hédonické adaptace.

Toto téma rozpracoval mimo jiné laureát Nobelovy ceny za ekonomii psycholog Daniel Kahneman (2002) ve své práci o ekonomické motivaci, ve které se zabýval dvěma habituačními efekty – hedonic treadmill a satisfaction treadmill (anglický výraz *treadmill* je velmi obtížně přeložitelný do češtiny, prof. Mlčoch (2007) nabízí pojem „žentour“ – tj. archaické zařízení sloužící k převádění točivé síly zvířat na energii a tedy jednotvárnou, ubíjející a nekončící činnost, kdy neustálá cesta kupředu nevykazuje vliv na současnou pozici).

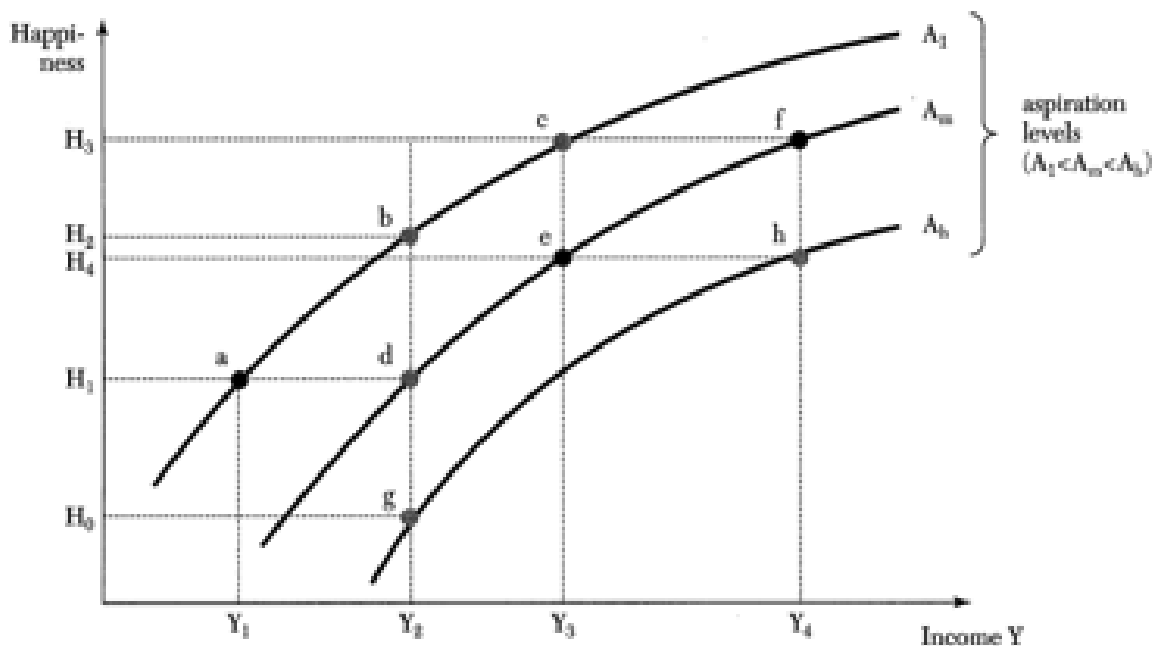
- Hedonic treadmill – proces emocionálního vyrovnávání a odeznívání pozitivních i negativních vjemů vzešlých ze životních událostí. Ve světě ekonomických statků lze hovořit o hédonické adaptaci, tedy o procesu, kdy se užitek z životní situace postupně snižuje a nemá trvalou hodnotu. U materiálních hodnot dochází k úplné adaptaci, proto nelze spotřebou dosáhnout trvale vyšší úrovně SWB. Nedokonalá adaptace dle výzkumů nastává při ztrátě zaměstnání či ztrátě životního partnera.

- Satisfaction treadmill – proces růstu aspirací. Spotřeba je nepružná směrem dolů (Mlčoch 2007), při doosažení nové (vyšší) životní úrovně se proporcionálně navýší také aspirační úroveň a úroveň SWB zůstane výrazně nezměněna.

Výše uvedené efekty nabízí jedno z vysvětlení Easterlinova paradoxu – v průběhu životního cyklu se projevuje současně hedonic i satisfaction treadmill a maří tak kladný efekt růstu důchodu na úroveň pocíťovaného štěstí. Při nárůstu důchodu dochází k nárůstu aspirační úrovně a rychlé adaptaci na materiální změnu, úroveň SWB se tedy nenavýšuje a jedinec dále navýší svou spotřebu a touhu po růstu důchodu v domnění, že tím zapříčiní růst svého štěstí. Důsledkem toho je ohrožena racionalita chování spotřebitele, neboť jeho volba je založena na falešných očekáváních (Easterlin 2001).

Stutzer (2002) graficky znázorňuje rozdílnost hodnocení efektu zvýšení příjmu ex post a ex ante (Graf 3.3.1.1). Spotřebitel s aspirační úrovní A_1 dosahuje příjmu Y_1 a produkuje štěstí H_1 . Nárůst příjmu z Y_1 na úroveň Y_2 způsobí nárůst štěstí z H_1 na úroveň H_2 (hodnocení ex ante). V průběhu času se ovšem aspirace přizpůsobí vyšší úrovni příjmu a aspirační úroveň A_1 dosáhne úrovně A_m . Z pohledu hodnocení ex post pak nevykázal nárůst příjmu z Y_1 na Y_2 žádný nárůst štěstí.

Graf 3.3.1.1 Aspirační úroveň

Stutzer (2002)

3.3.2 Teorie relativního důchodu

„Increasing the income of all increases the happiness of no-one.“ (Easterlin 1995)

Dusenberry (1952 in Easterlin 2003) formuloval teorii relativního důchodu, podle níž není podstatná absolutní výše příjmu, ale relativní komparace s příjmy těch, kteří mají srovnatelné životní podmínky. Funkce užitku spotřebitele je dle této teorie odvozována ze srovnání se spotřebou druhých.

Easterlin (2004) uvažuje jednoduchý experiment, který ukazuje, proč zvýšení příjmu vždy nevede ke zvýšení úrovně SWB – pokud dojde k navýšení mzdy jednotlivce, bude se ten cítit spokojenější. Dojde-li ovšem k navýšení mzdy ostatních, ten, jehož plat navýšen nebyl, bude statisticky pociťovat pokles štěstí, ačkoliv jeho mzda snížena nebyla. Bohatnou-li obecně všichni, úroveň individuálního štěstí zůstává stejná, pocit štěstí má tedy souvislost se sociální komparací.

Další experiment provedl Hemenway (1998) se studenty Harvardovy univerzity. Studenti si mohli vybrat ze dvou hypotetických světů – v prvním světě by ročně vydělávali 50 000 dolarů a ostatní jen 25 000, v tom druhém by vydělávali 100 000 dolarů (při stejné kupní síle a neměnných podmínkách), ale příjem druhých by byl 200 000 dolarů. Většina dotázaných zvolila první svět, ve kterém vydělávají o polovinu méně, ale ve srovnání s ostatními vydělávají více.

Jedinci tíhnou k trendu „keep-up-with-the-Joneses“ (anglický idiom, který vyjadřuje snahu držet se na stejné úrovni, kterou dosahují sousedé). Layard (2005) dokonce uvažuje příklad, kdy kvůli tomuto trendu způsobí nárůst vlastního příjmu pokles úrovně SWB, a to tehdy, pokud dosáhneme takové výše příjmu, že změním referenční skupinu, ve které již budou všichni dosahovat vyšších příjmů.

Efekt referenčních skupin (a tedy relativity důchodu) na úroveň SWB uvažuje většina prací na toto téma (Easterlin 1995, Oswald 2004, Corrado 2010), existují nicméně různé přístupy definování referenčních skupin:

- **„people-like-me“** (lidé jako já) – relativní příjem je založen na srovnání příjmu s jedinci na základě pohlaví, vzdělání a průměrné mzdy dle lokality (Clark 2005).

- **Peer gorup** – relativní příjem je založen na srovnání příjmu s jedinci na základě pohlaví, věku a pracovního zaměření (Corrado 2010).

3.3.3 Teorie Frustrated Achievers

Jedno z názorných srovnání, která podporují Easterlinův paradox, ukazuje výrazný nárůst GDP per capita (až o 116%) v USA mezi lety 1946-1970 doprovázený stagnací spokojenosti obyvatel. Kahneman (2006) provedl studii vlivu ekonomického růstu v Číně, ve které ve sledovaném období mezi lety 1994-2005 reportoval minimální nárůst spokojenosti. Procento těch, kteří pociťovali nespokojenost dokonce narostlo a procento těch, kteří pociťovali spokojenost znatelně pokleslo. Graham (2002) se hlouběji zabýval touto tematikou a z deskriptivního hlediska obsáhle zdokumentoval existenci tzv. „Frustrated achievers“.

Frustrated achievers (frustrovaní příjemci) jsou definováni jakožto jedinci, kteří při pozitivní změně v příjmu vykazují negativní změnu v úrovni pociťovaného štěstí. Výskyt v populaci dosahuje 2% (výsledek ekonometrického modelu latentní analýzy, Corrado 2010), čímž výrazně kontrastují s 98% většinou tzv. „Easterlin-type“ jedinců (jedinci, kteří vykazují nezáporné změny v úrovni SWB vlivem pozitivních změn v příjmu). Podíl Frustrated achievers je výrazně pod úrovní deskriptivních zjištění, která počítala se 17.5% zastoupením. Tento ostrý pokles může být vysvětlen rozdílností měření. Deskriptivní evidence porovnává pouze opačný směr změn v příjmu a změn ve spokojenosti, zatímco ekonometrická analýza identifikovala významnou podskupinu osob se signifikantním ekonometrickým efektem ve stejném směru.

Corrado (2010) analyzovala data z British Household Panel Study a prokázala existenci Frustrated achievers se slabým, nicméně signifikantně negativním vztahem mezi změnou v příjmu a změnou v subjektivně vnímaném štěstí. Pravděpodobnost náležet do této skupiny se ukázala být korelována s těmito faktory:

(pozitivní korelace)

- Rozvedený status – existence osoby, s níž je možno sdílet životní situaci se prokázala být faktorem, jenž významně ovlivňuje úroveň SWB, ukončení manželství nepodléhá dokonalé adaptaci a je tak dlouhodobě ovlivňujícím

faktorem. Manželství má také efekt sdíleného rizika a tedy redukuje pravděpodobnost, aby jedinci s pozitivními změnami v příjmu pocítovali úbytek životní spokojenosti kvůli zvýšenému riziku zajištění životních potřeb s jediným zdrojem příjmu.

- Počet dětí v domácnosti – zvýšení počtu dětí v domácnosti zvyšuje pravděpodobnost být Frustrated achiever vzhledem k narůstajícím finančním požadavkům rodiny. Změny v očekávání mohou být řádově vyšší než změny v příjmu a tedy mohou způsobit negativní efekt na úrovni SWB.

(negativní korelace)

- Vzdělání – negativní vliv vyššího vzdělání na pravděpodobnosti stát se Frustrated achiever může souviset s Maslowovým efektem vzdělání na jedince (nárůst imateriálních potřeb a zmírnění platových očekávání).
- Relativní příjem – narůst osobního příjmu s ohledem na referenční skupinu má signifikantní a nezávislý pozitivní vliv na životní spokojenost a tedy negativně koreluje s pravděpodobností stát se Frustrated achiever.
- Lokalita – data z Britského výzkumu ukázala zvyšující se pravděpodobnost stát se Frustrated achiever, pokud pochází jedinec ze Skotska či z Walesu, vliv lokality se projevil signifikantně.

Křivka SWB pro Frustrated achievers není pouze přímá, ale lze pozorovat i negativní sklon vlivem přítomnosti podmínek týkajících se relativního příjmu, partnerského statusu, geografické lokace a vzdělání. Narůstající propast (gap) mezi očekáváními a jejich realizací, pozitivní změna příjmu referenční skupiny či nedostatek blízkých osob, se kterými lze sdílet narůstající prosperitu, jsou další faktory, které mohou vztah příjmu a životní spokojenosti změnit z pozitivního na negativní (Corrado 2010).

Graham (2002) dále zmiňuje, že v průměru byli Frustrated achievers prokazatelně spojeni s vlivem nezaměstnanosti a s životním cyklem (Frustrated achievers byli statisticky o sedm let (56) starší, než Easterlin-type jedinci). Graham objevil kvadratický efekt věku, kdy pravděpodobnost stát se Frustrated achiever nejprve s věkem roste, až okolo 54 let začne klesat.

Ačkoliv je evidence Frustrated achievers minimální (2%), je statisticky signifikantní a může vysvětlovat část populace, pro niž nemá nárůst příjmu signifikantně významný vliv na úroveň pocíťovaného štěstí.

Vztah absolutního příjmu a úrovně SWB je signifikantní a pozitivní, nicméně méně výrazný a jen do určitého bodu. O této slabé korelaci pojednává Easterlinův paradox a krom kritiky samotného paradoxu je ji možno částečně vysvětlit i řadou teorií zabývajících se aspiracemi, očekáváními a relativním příjmem. Pozitivní vliv růstu příjmu na pocíťované štěstí je prokazatelný (vyjma úzké skupiny Frustrated achievers), avšak podléhá rychlé adaptaci a při otázkách po příčinách štěstí nelze vliv materiálního bohatství separovat od ostatních faktorů.

4 Metodologická problematika SWB

V této kapitole bude prozkoumána metodologická problematika úrovně štěstí s ohledem na analýzu jednotlivých metod.

4.1 Způsoby měření

Měření míry štěstí se setkává s řadou metodologických obtíží, z nichž nejzřetelnější je kontrast subjektivity pocíťovaného štěstí a nutné objektivity měření. Stutzer (2002) dále uvádí řadu faktorů, které mohou způsobit zkreslení hodnocení – minulé zkušenosti, očekávání, sociální srovnání či současné okolnosti.

Odborníci na tuto problematiku uvažují čtyři způsoby, kterými lze štěstí měřit, a to zkoumáním následujících oblastí (Veenhoven 2001):

- Neuroekonomie
- Sledované sociální chování
- Sledované nonverbální chování
- Průzkumy, dotazníky

Prostor nyní bude věnován každé ze čtyř možností s ohledem na případné sporné body jednotlivých přístupů a jejich uskutečnitelnost.

1. Neuroekonomie

Analýza psychologických a neurologických indikátorů má teoretický potenciál k objektivnímu zkoumání úrovně štěstí, neboť (pro ilustraci) pocit blaha lze zjistit i z průběhu EKG či měřením povrchového napětí kůže. Formálně by se neuroekonomická metoda výrazně nelišila od exaktních biologických zkoumání, jejichž výsledky jsou snadno kvantifikovatelné. Možnost cíleně měřit a interpretovat neurochemické změny mozku vyvolané reakcí na životní situaci v současné době nebyla objevena, což potvrzuje skepsi, kterou ekonomové štěstí projevují možnostem zkoumání touto cestou. Budou-li však v budoucnu poznání zpřístupněny nástroje, které by umožňovaly analyzovat obtížně definovatelné štěstí syntézou neurologických a

psychologických indikátorů, bude neuroekonomie schopna obstatat objektivní a nezkrácený obraz architektury štěstí, prozatím toto není možné kvůli možnému zanedbání klíčových faktorů.

2. Sledované sociální chování

Míra osobního štěstí se podstatně projevuje v sociálním chování jedince a je tedy částečně pozorovatelná extrospekci. Teorie předpokládá, že úroveň štěstí souvisí se specifickými projevy jednání, jakým je například vyhledávání společenského kontaktu s druhými (preferovaný počet členů domácnosti, četnost účasti na společenských akcích, navazování přátelských vazeb v pracovním prostředí a další). Vytipováním takto specifických projevů, u nichž je prokázána vazba na míru štěstí, by bylo následně základem výzkumu v této oblasti. Podobný výzkum by nicméně čelil mnoha komplikacím, ať už z důvodu náročnosti sběru dat či kvůli jejich nepřiliš důvěryhodné interpretaci. Také klíčová teorie identifikování souvisejících projevů naráží na kritiku a není všeobecně akademickou obcí přijímána (odlišnost preferenčních východisek jedinců na základě jejich specifických osobnostních rysů může významně vychýlit získaná data). Sociální chování se s ohledem na míru pocíťovaného štěstí mění, avšak nikoliv způsobem, který lze přiměřeně statisticky zpracovávat.

3. Sledované nonverbální chování

Obdobně jako u sledovaného sociálního chování, lze pozorovat jistá specifika ve sledovaném nonverbálním chování na základě různé úrovně štěstí. Časté úsměvy, klidné rozložení váhy těla, blízký kontakt s druhými či naopak pozorovaná úzkost a křečovitě jednání může prozradit psychickou situaci daného jedince. Specifikováním rysů souvisejících s úrovní štěstí lze získat představu o míře spokojenosti, ovšem velmi komplikovanou a časově nákladnou cestou. Kritika základních předpokladů by byla prakticky totožná s kritikou výše, ani prokazatelnost existence signifikantního vztahu konkrétních nonverbálních projevů s mírou štěstí není zcela věrohodná (např. spojitost mezi úrovní štěstí a mírou sebevražd, jakožto extrémních formy projevené nonverbální komunikace, byla většinou studií zamítnuta).

4. Průzkumy, dotazníky

Ačkoliv výše uvedené metody vykazují zřetelná pozitiva a nelze je bez rozmyslu zavrhnout, nejčastěji využívanou metodou je provádění anket a sběr dat z dotazníků. Jelikož se jedná o metodu, která je využívána většinou prací, bude podrobena detailnější analýze.

4.1.1 Pozitivní aspekty dotazníkové metody

Použití dotazníků je doposud nejvhodnějším způsobem, díky kterému lze shromáždit přiměřeně rozsáhlá a konzistentní data k výzkumu štěstí. Tato metoda je vhodná pro snadnou rozšiřitelnost, zejména v porovnání s počtem respondentů, kteří mohou být dotazníku podrobeni za krátký čas. Výsledky měření SWB pak poskytují vysokou konzistenci, spolehlivost a platnost dat a jsou systematicky stabilní v čase (Stutzer 2002).

Sběry dat provádí několik různých organizací již desítky let, výsledky analýz lze tedy srovnávat i v čase bez výrazného zkreslení. Stále rostoucí databáze faktorů souvisejících s úrovní štěstí otevírá nové možnosti výzkumu i na okrajových skupinách (Oswald 2006). Díky možnosti zkoumání široké škály údajů také výrazně klesají náklady na provedení dotazníkové vlny.

4.1.2 Negativní aspekty dotazníkové metody

Spolu se snadnou distribucí je pro dotazníky charakteristická jistá problematika, která může deformovat výsledky šetření. V následující analýze je čerpáno zejména z prací Stutzera (2002) a Olekšáka (2008).

- **Rozsáhlost** – příliš velký okruh otázek, které je respondent nucen zodpovědět způsobuje nedostatečnou koncentrovanost a možné nesprávné pochopení otázky. V tomto případě lze doporučit vkládání odlehčujících otázek, které zábavnou formou pozvednou psychickou aktivitu respondenta.

- **Systematické nadhodnocování** – teorie systematického nadhodnocování tvrdí, že jedinci tíhnou k podávání zkreslených informací o úrovni svého štěstí, neboť pociťují nátlak společnosti, která upřednostňuje šťastné jedince. Žádná ze studií nicméně nepřinesla přesvědčivé důkazy o prokazatelnosti všeobecného nadhodnocování (Veenhoven 1991).
- **Korelace odpovědí** – výsledky metodických měření přesvědčivě dokazují, že závislost odpovědí na pořadí kladených otázek je jedním z vlivných faktorů, které mohou způsobit deformaci získaných dat. Strack (1988) uvádí experiment, v jehož rámci se ptá dvou skupin studentů na tyto otázky:

1. Jak šťastni jste se svým životem?
2. Kolikrát jste šli během posledního měsíce na rande?

V první skupině studentů, kterým byly položeny otázky v uvedeném pořadí, byla zjištěna korelace mezi odpověďmi -0.12 , což je statisticky indiferentní vůči 0 . Druhé skupině studentů byly otázky položeny v opačném pořadí a zjištěná korelace dosáhla hodnoty 0.66 .

Tento problém lze ošetřit více způsoby. Nejúčinnějším způsobem je položit jedinou otázku a tím dosáhnout minimální korelace odpovědí. Na určení míry SWB teoreticky stačí jediná otázka doplněná otázkami objektivní povahy (pohlaví, věk,...), nicméně zkoumání ostatních aspektů subjektivní povahy by bylo dále nutno provádět odděleně. Nezahrnutím doplňujících otázek také nelze vyloučit nevěrohodnost odpovědi či identifikovat odpovědi, které byly podány v krátkodobém afektu nesouvisejícím s celkovou úrovní pociťovaného štěstí. Dalším způsobem je zapojení několika dummy otázek, které mohou zmírnit problém vazby otázek a také dočasné citové vypětí odvedením pozornosti. Třetím navrhovaným způsobem může být komplexnější formulování otázky, které donutí respondenta soustředit se na zadání a částečně se tak oprostít od dalších vlivů (této formy využívá mj. Gallup World Pool).

- **Interpretační distorze** – při zkoumání štěstí může nastat misinterpretace dvojího typu – nepochopení formulace zadané otázky, anebo nesprávné vnímání definovaného pojmu štěstí. V zájmu reprezentativnosti vzorku pokrývají respondenti všechna odvětví společnosti s ohledem na věk, vzdělání, příjem,

pohlaví a další faktory. Nedostatečně vysvětlená otázka pak může způsobit výrazné vychýlení odpovědí. Řešením může být exaktněji formulovaná otázka a položení dodatečných otázek, které rozloží agregátní štěstí na části a tím umožní vážít individuální výpovědi proti průměru daných hodnot celého vzorku.

- **Jazykové a kulturní aspekty** – výzkum prováděný na mezinárodní úrovni je nezbytně nutné očistit o možná jazyková či kulturní nedorozumění. Cílem je vytvořit co nejuniverzálnější otázky, které jsou dostatečně vhodné pro účely výzkumu štěstí a zároveň snadno přeložitelné do maximálního počtu jazyků, aniž by byl zásadně pozměněn jejich význam. Při malém vzorku respondentů je třeba brát v potaz také kulturní odlišnosti, kdy například afroameričané mají tendenci volit extrémní odpovědi a tím výrazně polarizovat výsledná měření.

4.2 Užívané metody

Ačkoliv většina prací využívá dotazníkového zkoumání jako přiměřeného způsobu k získávání dat, samotná metodologie se často velmi liší. V této části budou zmíněny nejčastěji užívané metody a nejrozšířenější indexy štěstí.

4.2.1 Cantrilův Sebeukotvující žebříček tužeb

Cantrilův Sebeukotvující žebříček tužeb (*Cantril Self-Anchoring Striving Scale*) se vypořádává s problematikou interpretační distorze veličiny štěstí vytvořením zástupné veličiny, která je respondentovi zřejmá a u níž nedochází k nesprávné interpretaci. Tato metoda nevyužívá retrospektivního hodnocení, a proto bývá jednou z nejpřesnějších.

Respondenti jsou nejprve požádáni, aby si představili žebřík stupňovaný od 0 do 10, kde stupeň 0 představuje nejhorší možný život a stupeň 10 ideální život. Tyto dva extrémy slouží jako kotvy v žebříčku SWB a vykazují silnou míru stability napříč vzorky respondentů. Následně je úkolem respondenta ukotvit svůj život na určitém stupni žebříčku a tím vyjádřit úroveň svého pociťovaného štěstí.

- *„Please imagine a ladder with steps numbered from zero at the bottom to 10 at the top. The top of the ladder represents the best possible life for you and the bottom of the ladder represents the worst possible life for you. On which step of*

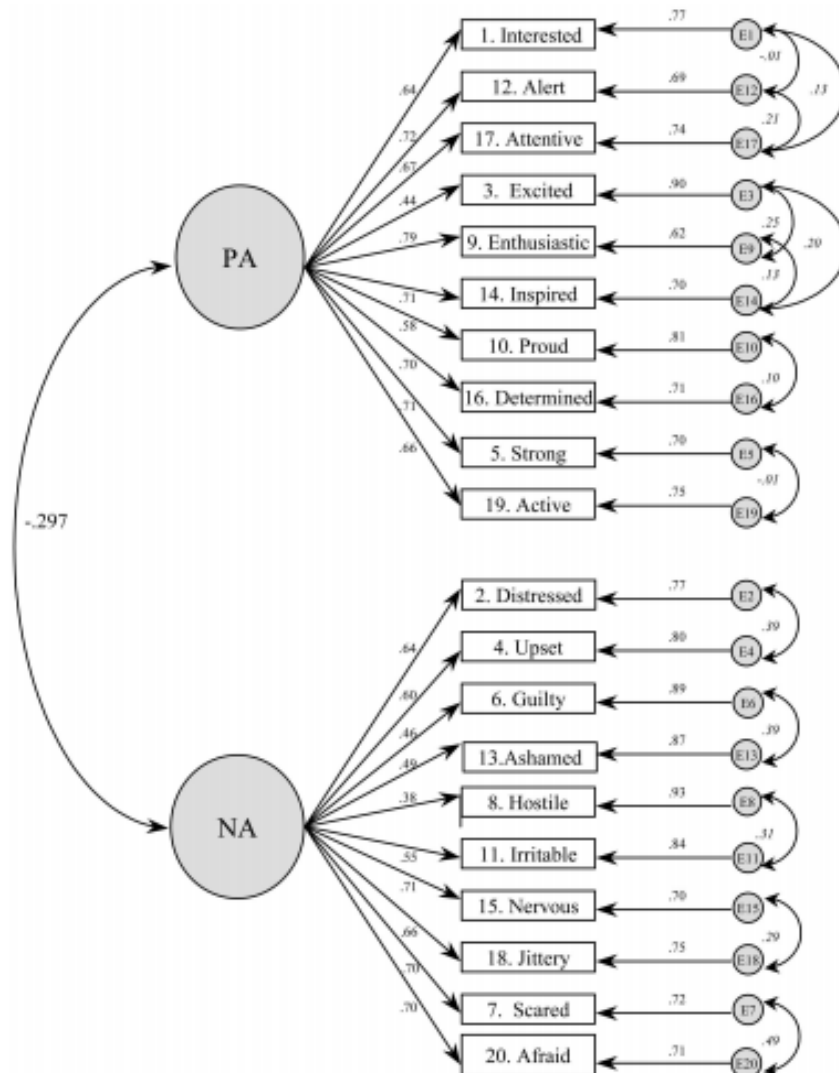
the ladder would you say you personally feel you stand at this time?“ (Cantril 1965)

4.2.2 Positive and negative affect schedule

PANAS (Positive And Negative Affect Schedule) je dotazníkové šetření, které se zaměřuje na aktuální pocity a nálady, což může snižovat vypovídací hodnoty, neboť z nich vždy nelze odvodit obecnou úroveň pocíťovaného štěstí.

Respondenti u 20 položek popisujících emoci či pocit přiřazují pěti-stupňovou škálu (1 - vůbec ne, 5- velmi) četnosti prožívání vztahenou k danému časovému úseku.

Grafická reprezentace korelace PANAS

PA – positive affect; NA – negative affect

Crawford (2004)

4.2.3 Metoda denní rekonstrukce

Časově náročnější metodu denní rekonstrukce vyvinul D. Kahneman (2004), aby vyrovnal problematiku retrospektivního hodnocení.

Respondenti nejprve rozdělí předchozí den na epizody dle činností a následně k jednotlivým epizodám zapisují pocity s nimi spojené. Výsledky jsou získány aritmetickým průměrem, kde je váhou délka časového úseku daných aktivit.

4.2.4 Indexy štěstí

- **Happy Planet Index (HPI)** měří rozsah, ve kterém státy nabízí dlouhý, šťastný a udržitelný život pro své obyvatele. HPI byl vytvořen Nicem Marksem a prvně publikován v roce 2006, v roce 2009 proběhla druhá vlna.

Obrázek 4.2.4.1 Výpočet HPI

$$\text{Happy Planet Index} \approx \frac{\text{Experienced well-being} \times \text{Life expectancy}}{\text{Ecological footprint}}$$

www.happyplanetindex.org

- **Human Development Index (HDI)** měří potenciál sociální prosperity porovnáním údajů o střední délce života, úrovni zdravotní péče, přístupu ke vzdělání a životního standardu. HDI byl vytvořen v roce 1990 ekonomem Mhubbem al Hakem a od roku 1993 používán Organizací spojených národů v každoroční zprávě.
- **Where-to-be-born Index**, dříve znám jako Index Kvality Života (Quality of Life Index) měří úroveň poskytování té nejlepší příležitosti pro zdravý, bezpečný a prosperující život spojením výsledků subjektivních průzkumů životní spokojenosti s objektivními determinanty kvality života (GDP per capita, očekávaná délka života, míra rozvodovosti, politická svoboda, míra nezaměstnanosti, stabilita klimatu, míra vražed, členství v sociálních organizacích, míra korupce a genderová rovnost).

-
- **Satisfaction With Life Scale (SWLS)** je index vytvořený Edem Dienerem (1985) k měření spokojenosti života jednotlivců. SWLS obsahuje pouze pět tvrzení, ke kterým respondent přiřazuje hodnocení ze škály 1-7 podle toho, jak silně s daným tvrzením souhlasí. Originální verze i s vyhodnocením je přiložena jako příloha na závěr práce.

4.3 Problematika analýzy dat

Data jsou zpravidla zkoumána pomocí tradičního statistického či ekonometrického aparátu se zohledněním standardních ukazatelů. Ferrer-i-Carbonell (2004) však uvádí, že v psychologii je na veličinu štěstí nahlíženo jako na kardinální proměnnou (při regresní analýze je aplikována metoda nejmenších čtverců, OLS), zatímco v ekonomii jako na proměnnou ordinální. Většina výzkumů se dopouští opomenutí fixních efektů (v čase neměnné faktory), jejichž zapracování do analýzy způsobí výrazné posuny ve výsledcích. Ferrer-i-Carbonell (2004) dále zmiňuje značně tolerantní přístup k ukazateli R^2 (určuje, jak velký podíl skutečnosti je vysvětlen modelem), kdy je tento uvažován jako významný již při vazebnosti okolo 10%.

5 Závěr

Hlavním cílem předložené práce bylo analyzovat vliv faktorů na úroveň subjektivně vnímaného štěstí a prozkoumat možnosti objektivního výzkumu této veličiny. Rozsáhlá analýza prokázala signifikantnost řady faktorů a odhalila podstatnou část architektury štěstí. Ačkoliv je přístup ke vnímání štěstí významně založen na genetických dispozicích, které lze jen obtížně ovlivnit, řada standardně demografických faktorů má prokazatelně signifikantní vliv na úroveň SWB (subjective well-being) a vykazuje větší míru proměnlivosti v návaznosti na změny životních situací.

Slabá korelace vlivu příjmu na míru pocíťovaného štěstí byla podrobena analýze pomocí předních teorií, které se pokouší vysvětlit možné příčiny tohoto intuitivního paradoxu. Až na úzkou skupinu tzv. Frustrated achievers existuje u celé populace nevýrazný, nicméně statisticky signifikantní a nezáporný vztah změny příjmu na úroveň SWB. Tento vliv je oslabován efektem hédonické adaptace či růstem aspiračních očekávání, důraz na spotřebu materiálních statků tudíž není přímá cesta k přerodu krátkodobého štěstí na dlouhodobou životní spokojenost. Zaměřením na dosažení minimální úrovně materiálních jistot, zajištěním přiměřené distribuce volného času či důrazem na společenskou návratnost, mohou vlády přispět ke zlepšení životního standardu svých obyvatel.

Dosavadní pokroky na poli měření štěstí slibují přiměřeně objektivní metody, díky kterým lze získat konzistentní a stabilní data. Při práci se subjektivními veličinami je však nezbytné pamatovat na jejich omezení, která by mohla způsobit deformaci získaných výsledků. Tato práce shrnula hlavní metodologické problémy, jež výzkum štěstí doprovází a mohla by se tak stát užitečným výchozím bodem pro budoucí zkoumání.

Seznam použité literatury

- ARGYLE, M.: *The psychology of happiness*, London: Routledge 2001, Second edition.
- BEATTON T., FRIJTERS, P.: *The mystery of the U-shaped relationship between happiness and age*, Journal of Economic Behavior & Organization 2012, vol. 82, s. 525 – 542.
- BERGHEIM, S.: *Measures of Wellbeing: There is more to it than GDP*, Deutsche Bank Research: Current Issues 2006, s. 1 – 3.
- BLANCHFLOWER, D., OSWALD, A.: *Money, Sex and Happiness: An Empirical Study*, The Scandinavian Journal of Economics 2004, vol. 106, s. 393 – 415.
- BRICKMAN, P. et al.: *Lottery Winners and Accident Victims: Is Happiness Relative?*, Journal of Personality and Social Psychology 1978, vol. 36, s. 917 – 927.
- BRUNI, L.: *Civil Happiness – Economics and human flourishing in historical perspective*, New York: Routledge 2006.
- CLARK, A., ETILÉ, F., POSTEL-VINAY, F., SENIK, C., VAN DER STRAETEN, K.: *Heterogeneity in reported well-being: Evidence from twelve European countries*. Economic Journal 2005, vol. 115, C118 – C132.
- CORRADO, L., ASLAM, A.: *No man is an island: The inter-personal determinant of regional well-being and life satisfaction in Europe*, Cambridge Working Paper 2007 in Economics 0717.
- CORRADO, L., BECCHETTI, L., ROSSETTI, F.: *The Heterogeneous Effects of Income Changes on Happiness*, Springer Science Business Media 2010, s. 387 – 406.
- DE NEVE, J., CHRISTAKIS, N., FOWLER, J., FREY, B.: *Genes, Economics, and Happiness*, Center for Economic Studies & Ifo Institute for economic research 2011.
- DIENER, E., SUH, E., LUCAS, R., SMITH, H.: *Subjective well-being: Three decades of progress*, Psychological Bulletin 1999, vol. 25, s. 276 – 302.
- DIENER, E., CLARK, A., LUCAS, R., GEORGELLIS, Y.: *Reexamining Adaptation and the Set Point Model of Happiness: Reactions to Changes in Marital Status*, Journal of Personality and Social Psychology 2002, vol. 84, s. 527 – 539.
- DIENER, E., SELIGMAN, P.: *Beyond money: Toward an economy of well-being*, Psychological Science in the Public Interest 2004, s. 1 – 31.
- EASTERLIN, R.: *Does Economic Growth Improve a Human Lot?: Some Empirical Evidence*, 1974, dostupné z http://dericbownds.net/uploaded_images/Easterlin1974.pdf
- EASTERLIN, R.: *Income and Happiness: Towards a Unified Theory*, The Economic Journal 2001, vol. 111, s. 465 – 484.
- EASTERLIN, R.: *Explaining happiness*, Proceedings of the National Academy of Sciences 2003, vol. 100, 11176 – 11183.
- EASTERLIN, R.: *The Economics of Happiness*, Daedalus 2004, vol. 133, s. 26 – 33.
- EASTERLIN, R., McVEY, L., SWITEK, M., SAWANGFA, O., ZWEIG, J.: *The happiness-income paradox revisited*, Proceedings of the National Academy of Sciences 2010, vol. 107.
- FERRER-i-CARBONELL, A., VAN PRAAG, B.: *Happiness Quantified*, Oxford University Press 2004.
- GILBERT, D.: *Škortnout o štěstí*, Dokořán 2007.
- GRAHAM, C., PETTINATO, S.: *Happiness and hardship: Opportunity and insecurity in new market economies*, Washington DC: The Brookings Institution Press 2002.

HEMENWAY, D., SOLNICK, S.: *Is more always better?: A survey on positional concerns*, Journal of Economic Behaviour & Organization 1998, vol. 37, s. 373 – 383.

HOLMES, T., RAHE, R.: *The Social Readjustment Rating Scale*, Journal of Psychosomatic Research 1967, vol. 11, s. 213 – 218.

INGLEHART, R.: *Culture shift in advanced industrial society*, Princeton: Princeton University Press 1990.

KAHNEMAN, D., GRIFFIN, D.: *Judgement heuristics: Human strengths of human weaknesses?*, v ASPINWALL, L., Staudinger, U.: *A psychology of human strengths: Perspectives on an emerging field*, Washington D. C., APA Books 2002, s. 165 – 178.

KAHNEMAN, D., KRUGER, A., SCHKADE, D., SCHWARZ, N., STONE, A.: *Towards National Well-Being Accounts*, American Economic Review 2004, vol. 94.

KAHNEMAN, D., KRUGER, A., SCHKADE, D., SCHWARZ, N., STONE, A.: *You Be Happier If You Were Richer? A Focusing Illusion*, CEPS Working Paper vol. 125, Princeton University 2006.

KAHNEMAN, D., STONE, A.: *Memories of Yesterday's Emotions: Does the Valence of Experience Affect the Memory-Experience Gap?*, Emotion 2009, vol. 9, s. 885 – 891.

KENNY, C.: *Does Growth Cause Happiness, or Does Happiness Cause Growth?*, KYKLOS 1999, vol. 52, s. 3-26.

LAYARD, R.: *Happiness Lessons from a new science: If you're so rich, why aren't you happy?*, London: Penguin Books 2005, s. 41 – 54.

LEE, G., SECCOMBE, K., SHEHAN, C.: *Marital status and personal happiness: An analysis of trend data*, Journal of Marriage and the Family 1991, vol. 53, s. 839 – 844.

MASTEKAASA, A.: *Marriage and psychological well-being: Some evidence on selection into marriage*, Journal of Marriage and the Family 1992, vol. 54, s. 901 – 911

MILL, S.: *Autobiography*, London 1873.

MLČOCH, L.: *Ekonomie štěstí: Proč více někdy není lépe*, Politická ekonomie 2007, vol. 2, s. 147 – 163.

NUSSBAUM, M.: *Non-Relative Virtues: An Aristotelian Approach*, New York: Oxford University Press 2009

OHTAKE, F.: *Unemployment and Happiness*, Osaka University 2012, Japan Labor Review, vol. 9, s. 59 – 74.

OLEKŠÁK, P.: *Metodologické zkoumání problematiky měření lidského štěstí*, Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze 2008, 32 s.

OSWALD, A., CLARK, A.: *Unhappiness and unemployment*, The Economic Journal 1994, vol. 104, s. 648 – 659.

OSWALD, J.: *Happiness and Economic performance*, The Economic Journal, 107, November 1997, s. 1815 – 1831.

OSWALD, J., MACCULLOCH, R., DI TELLA, R.: *Preferences over Inflation and Unemployment: Evidence from Surveys of Happiness*, American Economic Review 2001, vol. 91, s. 335-341.

OSWALD, A.: *Does Happiness Adapt? A Longitudinal Study of Disability with Implications for Economists and Judges*, University of Warwick 2006, IZA Discussion Paper, vol. 2208.

OSWALD, J., BLANCHFLOWER, D.: *Hypertension and happiness Gross nations*, Journal of Health Economics 2007, forthcoming.

RAMIA, I.: *The paradox of SWB and tertiary education*, School of Social Science and International Studies 2012, University of New South Wales.

RASMUSSEN D., DEN UYL D.: *Adam Smith on Economic Happiness*, Reason Paper 2010, vol. 32, s. 29 – 40.

STEVENSON, B., WOLFERS, J.: *The paradox of declining female happiness*, IZA discussion papers 2007, vol. 4200.

STEVENSON, B., WOLFERS, J.: *Economic Growth and Subjective Well-Being: Reassessing the Easterlin Paradox*, 2008

STOKES, B.: *Happiness is increasing in many countries – but why?*, Pew Global Attitudes Project 2007, dostupné z <http://pewglobal.org/2007/07/24/happiness-is-increasing-in-many-countries-but-why/>

STRACK, F., MARTIN, L., SCHWARZ, N.: *Evaluating One's Life: A Judgement Model of Subjective Well-Being*, European Journal of Psychology 1988, vol. 18.

STUTZER, A., FREY, B.: *Happiness and Economics*, Princeton and Oxford: Princeton University Press 2002.

STUTZER, A.: *The Role of Income Aspirations in Individual Happiness*, Univerzity of Zurich 2003, s. 35.

ŠTIKA, P.: *Ekonomie a štěstí*, IES Occasional Papers 2008.

THOMPSON, P., JUHN, C., CHIN, A.: *Technical Change and the Wage Structure During the Second Industrial Revolution: Evidence from the Merchant Marine*, NBER Working Papers 2004, National Bureau of Economic Research.

VEENHOVEN, R.: *Questions on Happiness: Classical topics, modern answers, blind spots*, v Strack F., Argyle M., Schwarz N.: *Subjective wellbeing, and interdisciplinary perspective*, Pergamon Press 1991, London, s. 7 – 26.

VEENHOVEN, R., HAGERTY, M.: *Wealth and Happiness Revisited – Growing National Income Does Go with Greater Happiness*, Social Indicators Research, Springer 2003, vol. 64, s. 1 – 27.

VEENHOVEN, R.: *Greater happiness for a greater number: Is that possible and desirable?*, Journal of Happiness Studies 2010, vol. 11, s. 605 – 629.

WEISS, A., BATES, T., LUCIANO, M.: *Happiness Is a Personal(ity) Thing: The Genetics of Personality and Well-Being in a Representative Sample*, Association for Psychological Science 2008, vol. 19, s. 205 – 210..

YAKOVLEV, P.: *Ignorance Is Not Bliss: On the Role of Education in Subjective Well-Being*, The Journal of Socio-Economics 2012, vol. 41, s. 806 – 815.

ZAMAGNI, S.: *Happiness and Individualism: A Very Difficult Union*, v Bruni L., Porta L.: *Economics and Happiness: Framing The Analysis*, Oxford University Press 2005, s. 303 – 332.

<http://www.happyplanetindex.org>

<http://unsdsn.org/resources/publications/world-happiness-report-2013/>

Seznam Příloh

1. Míra štěstí jednotlivých států, data z World Happiness Report (2013)
2. Satisfaction with life scale, kompletní dotazník
3. Teze bakalářské práce

Přílohy

1. Míra štěstí jednotlivých států, data z World Happiness Report (2013)

Figure 2.3: Ranking of Happiness: 2010–12 (Part 1)

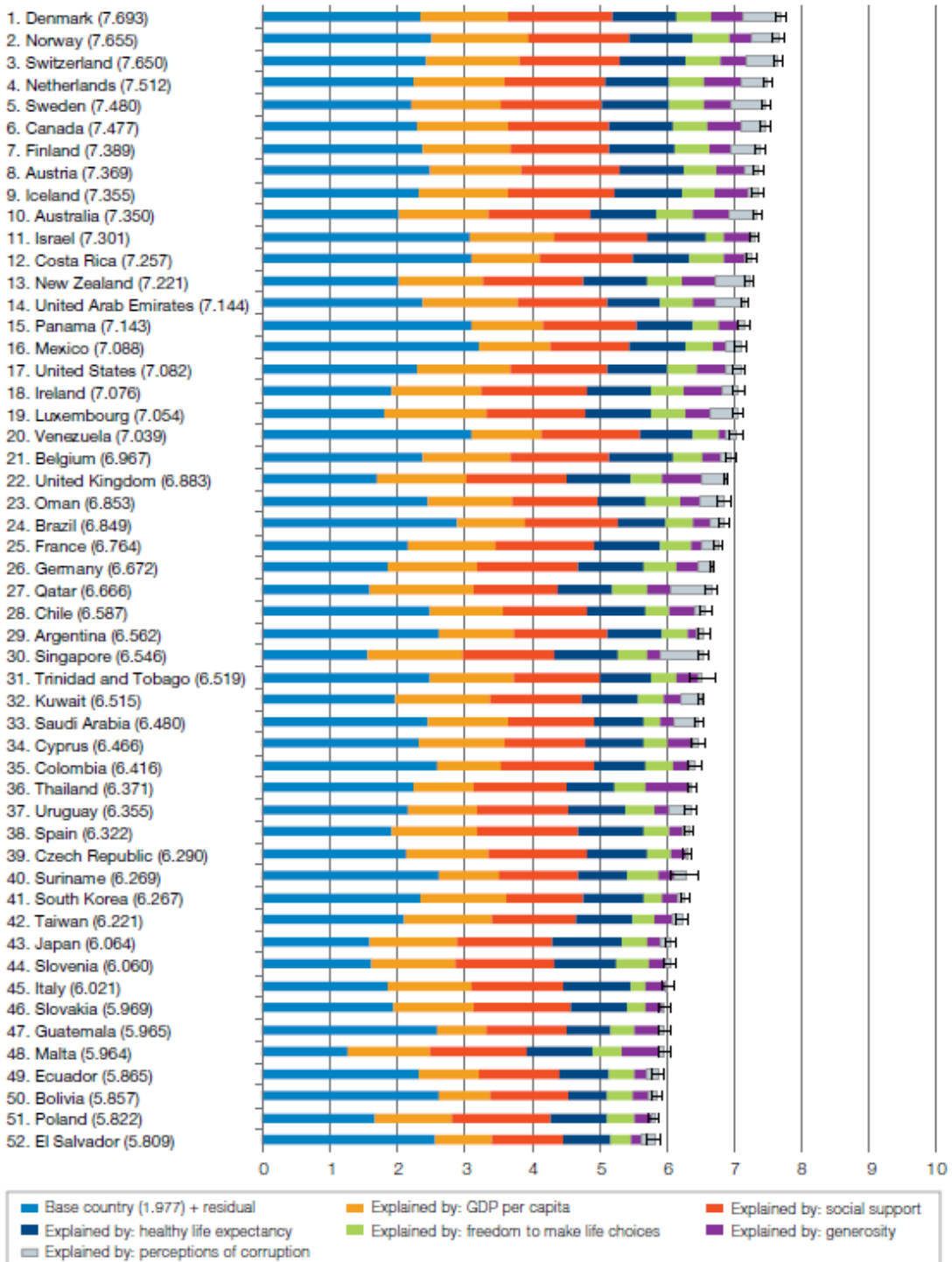

Figure 2.3: Ranking of Happiness: 2010–12 (Part 2)

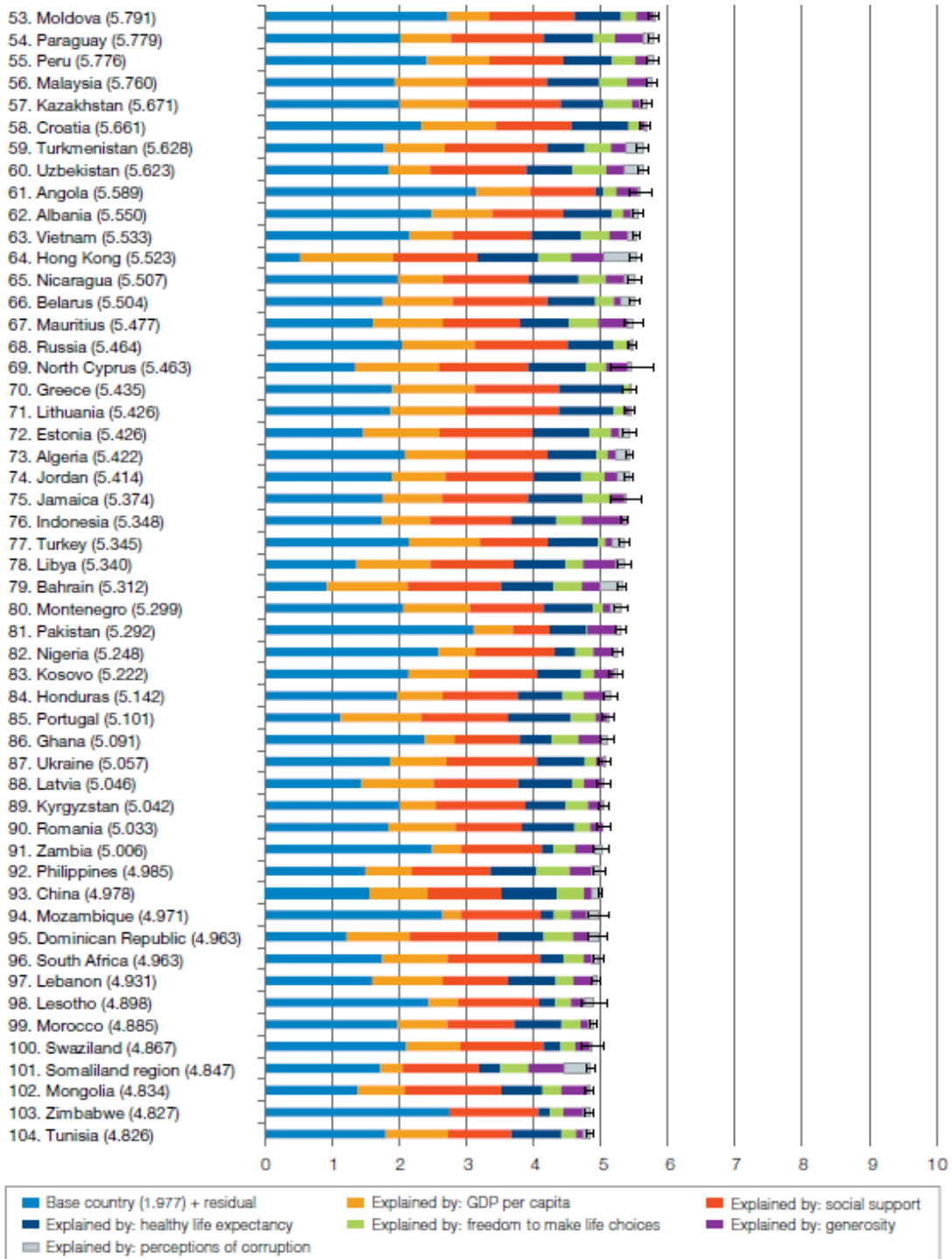
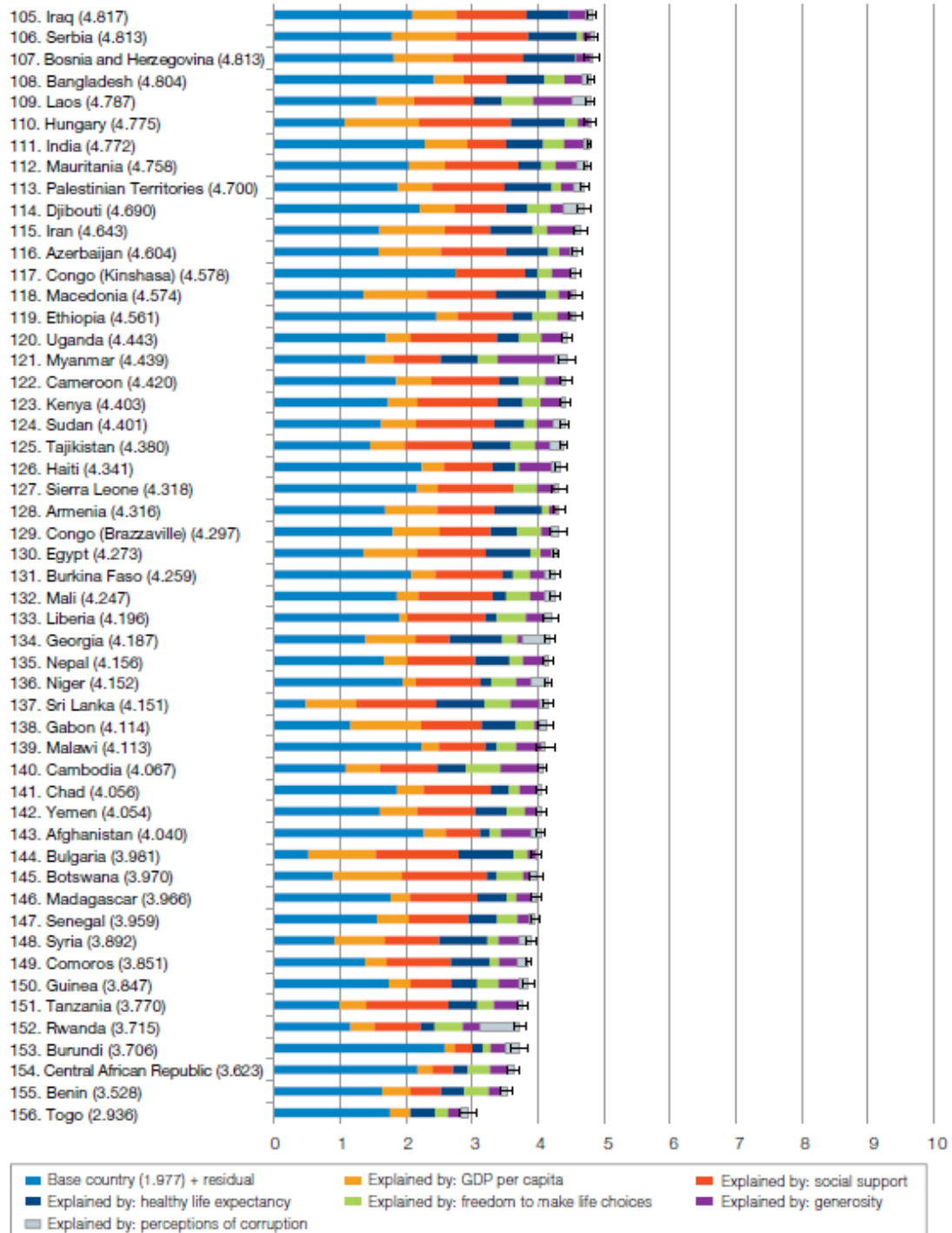

Figure 2.3: Ranking of Happiness: 2010–12 (Part 3)

2. Satisfaction with life scale, kompletní dotazník

Below are five statements that you may agree or disagree with. Using the 1 - 7 scale below, indicate your agreement with each item by placing the appropriate number on the line preceding that item. Please be open and honest in your responding.

- 7 - Strongly agree
- 6 - Agree
- 5 - Slightly agree
- 4 - Neither agree nor disagree
- 3 - Slightly disagree
- 2 - Disagree
- 1 - Strongly disagree

____ In most ways my life is close to my ideal.

____ The conditions of my life are excellent.

____ I am satisfied with my life.

____ So far I have gotten the important things I want in life.

____ If I could live my life over, I would change almost nothing.

- 31 - 35 Extremely satisfied
- 26 - 30 Satisfied
- 21 - 25 Slightly satisfied
- 20 Neutral
- 15 - 19 Slightly dissatisfied
- 10 - 14 Dissatisfied
- 5 - 9 Extremely dissatisfied

Dostupné z: <http://internal.psychology.illinois.edu/~ediener/SWLS.html>

3. Teze bakalářské práce

Název: Ekonomie a štěstí

Název v anglickém jazyce: Economics and happiness

Klíčová slova: Ekonomie a štěstí, subjektivní blahobyt, analýza faktorů, indexy štěstí

Klíčová slova anglicky: Economics and happiness, SBW, analysis of factors, Happiness Indexes

Akademický rok vypsání: 2011/2012

Typ práce: bakalářská práce

Jazyk práce: čeština

Ústav: Institut ekonomických studií (23-IES)

Vedoucí / školitel: [prof. Ing. Lubomír Mlčoch, CSc.](#)

Řešitel: [Jana Zelinková](#)

Datum zadání: 07.05.2012

Předběžná náplň práce

Tato práce sumarizuje soudobý stav poznání mladého oboru Ekonomie štěstí. Zaměřím se především na vztah mezi objektivním ekonomickým blahobytem a subjektivně vnímaným štěstím. Krátce představím historický vývoj zájmu o štěstí, předestřu možné definice štěstí a zformuluji hlavní důvody, proč se štěstím zabývat, a to především z ekonomického pohledu. Pokusím se zanalyzovat zdroje štěstí z krátkodobého i dlouhodobého hlediska, zaměřím se na analýzu vlivu jednotlivých faktorů. Další část se bude zabývat možnostmi objektivního měření s důrazem na možnou problematiku. Závěrečná část shrne dosavadní poznatky a provede zamyšlení se nad možnostmi budoucího využití.

Předběžná náplň práce v anglickém jazyce

This thesis summarizes the current state of knowledge of the young field of economics of

happiness. I will focus primarily on the relationship between objective economic well-being and subjective perceived happiness. I will briefly introduce the historical development of interest in happiness, I will suggest possible definitions of happiness and will formulate the main reasons why to deal with happiness, especially from an economic point of view. I will try to analyze the sources of happiness in the both short and long term, I will focus on the analysis of the impact of individual factors. The next part will deal with the possibility of objective measurement with emphasis on possible methodological problems. The final section will summarize the findings and will discuss possibilities for future use.

Seznam odborné literatury

- Frey S. B., Stutzer A. : Happiness and Economics: How the Economy and Institutions Affect Well-being
- Corrado L.: The geography of well-being; Journal of Economic Geography 12 (2012) pp. 627–649 doi:10.1093/jeg/lbr041
- Kahneman D., Diener E., Schwarz N. : Well-being: The Foundations of Hedonic Psychology, Russell Sage Foundation 2003
- Mlčoch, L. : Ekonomie štěstí: proč méně může být více, [Working Paper No. 94], IES 2005
- Štika, P. : Ekonomie a štěstí, [IES Occasional Papers], IES 2008
- Zamagni S. : Happiness and individualism: A very difficult union, In Bruni, L., Porta, P. L.: Economics and Happiness: Framing the Analysis, Oxford University Press 2005
- www.project-syndicate.org (články J. Sachse, P. Singera, D. Boka)